

Irodalmi Jelen

Alapította Böszörményi Zoltán

A Nyugati Jelen irodalmi melléklete
Megjelenik havonta

I. évfolyam 1. szám 2001. november
<http://ij.nyugati jelen.com>

Szerkeszti: HUDY ÁRPÁD — München

Munkatársak: Irházi János — Arad,

Karácsonyi Zsolt — Kolozsvár

Anyagaink utánkölése csak a forrás megjelölésével

Kányádi Sándor

Bajor Andor kései elsíratása

Homéroszba kapaszkodva

ki elsíratam annyi jó barátot
téged elsíratni nincsen már erőm
csak illendőségből klapanciázok
helyezek néhány szál előre-gyártott
hervadni-se-tudó nájlón-virágot
sírhalmodra tisztességtelvőn

jó negyven évig együtt féldegéltünk
magunkba bízón tudva kik vagyunk
s bár parádékon nem döngött a léptünk
félvén se félve egyre csak reméltünk
akkor is ha évekre elsötétült
jövendőbe vezérlő csillagunk

miért tagadnám becsapottnak érzem
magamat de magunkat legkívált
bár sejtettük nem hittük volna mégsem
hogy megszökhetesz az első résnyi résen
hová nekem is készül érkezésem
s hová megálljt hiába kiált

lassan aztán megfogyva meg is törve
s görnyedezve egy átoksúly alatt
prófétánk lett a hét város szülőltje
s jöhetett már megkésve-sündörögve
a szabadság már csak a bölcs göröggre
gondoltunk s neki adtunk igazat

földi lakó kinek meg-nemszületni
lett volna eszményi állapot
a vén vak is emlékszel ezt kesergeti
boldognak magát nem mondhatja senki
míg a ladik vele az odalent
jól-őrzött kapun által nem jutott

de mióta a házsongárd göröngye
reáddübörgött minden kis rigó
kora tavasztól késő őszig egyre
kítartóan egymással versenyezve
azt fűtyüli hogy élni volna jó
miért mentél el bandi bandikó

Kolozsvár, 1991-2001.

Lectori salutem

Üdvözlét, Olvasó!

Jólesően avitt köszöntés a poszt-modern vadonatújdomságok korában, megrágta az idő, mint eleink kódexeit.

De hát Pegazust nyergelni nem a legkorszerűbb vállalkozás a világhálós száguldozások évadján. A hamuba sült irodalom kora rég lejárt, a sületlennek holdja tán most van leáldozóban. Milyen irodalmat adjunk hát kezedbe, Olvasó, e korszakváltó kavargásban? Ebből is, abból is. Tágabb házunk tájának mai irodalmi, művészeti terítékét hajdani esztétikai lakomák örökre ízes morzsáival szeretnénk élvezetesebbé tenni. Ha maradunk is főleg a magunk régi és új, bevált vagy csak próbálkozó ínyesmestereinél, módjával azért más, velünk érintkező szellemi tájak fogásaiból is ízelítőt kívánunk adni. Remélvén, hogy szemelgetsz majd kedvedre kínálatunkból, mert egyedül Általad nyerheti el értelmét a mellékletünk címéül választott

irodalmi jelen

Silvia Șerban

(Bukarest)

Az aradi Delta Galériában december 18-ig tekinthető meg a hatodik alkalommal megrendezett nemzetközi rajzbiennálé, amelyen belga és német művészek képviselik a külföldet. Az Irodalmi Jelen első számának grafikai illusztrációit a kiállítás hazai művészeinek anyagából válogattuk. Az alkotók neve mellett csak lakhelyüket tüntettük fel, mivel a képek a tárlaton is cím nélkül láthatók.

Vida Gábor

Rövid Tóni

Légrádi Antal víz- és gázszelőrre városunk közvéleménye akkor figyelt fel először, amikor 1989-ben kitalálta, hogy egyik őse vallon zsoldosként érkezett vidékünkre, és ő tulajdonképpen Antoine Legrand, belga alattvaló. A hatóságoknál kezdeményezte a névváltoztatást, és levelet intézett a belga udvarhoz, hogy az a valamikori zsoldoskapitány adós maradt őse hópénzével, ami a kamatokkal együtt ma már egymillió belga frankot tesz ki. Arra kéri tehát Őfelségét, hogy próbálna eljárni az ügyben. Amint az várható volt, a hatóságok mereven elutasították a névváltoztatási kérelmet, és a levél soha nem jutott el a belga udvarhoz. Viszont a politikai rendőrség élénken érdeklődni kezdett nyugati kapcsolatairól. Védekezésül Légrádi ivásra adta a fejét. A rossz nyelvek szerint mindig is ivott. Józanon nem tudott hegeszteni, mert reszketett a keze.

Másodízben akkor figyelt fel rá a köz, amikor a helyi lap baleseti krónikája megírta, hogy részegen a villamos elvitte mindkét lábát, és a mentőorvos szerint elfolyt vérében annyi volt az alkohol, hogy mindenképpen belepusztult volna, de mivel így összes testnedveit pótolni kellett, csodával határos módon megúszta. Valahányszor felérzett lázálomból, arra kérte az orvost, hogy tisztességesen temessék el a lábát. Éjszaka-ként pedig hangosan fohászzkodott az Úrhoz, hogy szólítaná magához végre. Tlyenkor a derengő kórházi fényben mereven nézte a beázások mennyezeten barnálló foltjait. A kórházi lelkésznek pedig elmondta, hogy onnan fogja magához szólítani az Ég. De a pap nem látott semmit.

Már jó két hete gyakorolta magát a tolokocsiban, amikor sikerült elemelnie egy üveg orvosi szeszt. Kölnívizzel dúsította, és az esti vizit után csendben elszopogatta. Éjfél után a beázás barnálló foltja megmozdult, úgy kezdett gomolygani, mint egy barokkos felhő, aztán alászállt, teljesen befedte a kórtermet. Légrádi a tolokocsiban találta magát, lendített egyet a keréken, és a göröngyös, enyhén lejtő folyosón a kocsi elindult. Néhány perces vagy órás száguldás után, az alagút végén halvány, egyre erősödő fényesség tűnt fel. És aztán meglátott egy behajtani tilos táblát. Fékezett, lopva körülnézett, hogy van-

e rendőr, de nem volt. Már lendített volna a keréken, amikor valaki rászólt a magasból:

– Fordulj vissza, gyermekeim!
– El akarok menni! – ordította Légrádi.
– Nem lehet, még nincs itt az ideje – mondta a hang.

– Akkor add vissza a lábamat! – fogta könyörgőre.

– Nem tehetem, de ha nagyon akarod, lábaid ereje a karodba költözik. Bízál bennem!

A reggeli vizitkor a főorvos Légrádit a személyzeti liftben találta, amint két kezével kitámasztotta az ajtót, két lábszonkján egy-egy AIDS-es gyermeket hintáztatott. És amíg nem hoztak neki egy pohár szeszt, nem volt hajlandó visszaülni a toloszékre.

Miután hazaengedték a kórházból, előbb harminc, majd ötven kilós kézisúlyzót rendelt a helyi vasgyárból. Régi kollégái egy idő után a hajlítani való csöveket mind hozzá vitték, és olyan szép ívben hajlította meg a két colos acélcövet is, mintha főtt makaróni volna. Egy napon a régi bérház üres liftaknájában mászott fel a rácsra, letépte a dróthálót, kibújt, kézállásban az ajtóig ment és rettenetesen ordítani kezdett:

– Nyisd ki Júla, mert betöröm!

És mivel az asszony nem volt otthon, betört az ajtót. Zsiszekné, a szomszédasszony az ajtóreszen át látta, hogy egykézen állva ordít, majd a szabad kezével benyomja a súlyos tolgyaajtót, és betipeg a lakásba, mint egy cirkuszi törpe. A vénasszony azonnal arra gondolt, hogy ezt megszállta az ördög. Tlyen erő nincs. Abból a testhelyzetből a hatás-ellenhatás törvényének értelmében az ajtót nem lehet benyomni. Sok időre volt szükség, amíg a lakók megszokták, hogy Légrádi a földszinten megmarkolja a korlátot és úgy megy fel a negyedikre, mintha a magyar vándor nevű gyakorlatot mutatná be a tornateremben, a lépcsőfordulónál kézállásba áll, és már a másodikon ordít, hogy nyisd ki Júla! Tlyenkor a Júla szeretője gyorsan felisszól az ötödikre. Egy délelőtt Zsiszekné azt is tisztán hallotta, amikor Júla kiadta a szerető útját. Valami olyasmit mondott a csalárd asszony, az a rosszfele, hogy a nyomorék urának nem csak a karja olyan erős, és te, szívi, sem kézállásban, sem lölengésben nem tudsz, amikor csak úgy megfog egy kézzel

Dan Tîrziu

(Konstanca)

és emelget, hát olyat még soha nem éreztem, menj hát a büdös francba, te nyomorék!

Légrádi fő attrakciója az volt, hogy vásárnap délelőtt felkocsizott a nagytemplommal szembeni meredek utcába, és aztán visszafelé elengedte a kocsit, hogy guruljon. A templom előtti járdaszegélynek ütközve a kocsi hirtelen megállt, ő pedig egy nyújtott cukahara után kézállásban landolt a lépcsőkön. Tlyenkor mindig lelkes éljénzés meg taps fogadta. Besétált a templomba, és amikor a hívek imára emelkedtek, ő feszes kézállásban mormolta a mormolni valót. A rendszeres templombajárók száma ugrásszerűen megnőtt, és a rivális felekezetek arra kérték, hogy az ökumenizmus jegyében őket is tisztelje meg látogatásával...

De egy napon Légrádi megtalálta azt a beadványt, amelyben sok évvel ezelőtt nevének megváltoztatását kérte. Előntötte a mérget, és jó félóraig dühöngött. Végül rájött, hogy azért utasították el a kérelmét, mert valami titkos hatalom megságtá az illetékeseknek, hogy nem lesz ő már sokáig Legrand. Fölcsillant a szeme. Rövid Tóni, hát ez az, ezzel kellett volna kezdeni.

Másnap el is ment a hivatalba. Egy kedves és rendkívül szép asszonyság aprólékosan elmagyarázta neki, hogy miért nem lehet ezt a névváltoztatást keresztül vinni. Nem élünk már a kalózok idejében, és mi volna, ha mindenki a betegségé, fogyatékossága vagy gúnyneve szerint kérné az anyakönyvezett nevének megváltoztatását. Gondoljon csak bele, micsoda adminisztratív kalamajka sülné ki ebből. De Légrádi ebbe nem akart belegondolni. Dühében fölkapta a mahagóni utánzat íróasztalt és kivágta a csukott ablakon.

A téren éppen egy külföldi tévéstáb filmezte a koldusokat meg a kóbor kutyákat, amikor a városháza második emeleti ablaka felrobbant, és egy íróasztal zuhant a szökőkútba, telefonnal, számítógéppel és fikusszal együtt. Később a jelenetet háromszor is meg kellett ismételni, a filmesek állták a költségeket. Légrádi világsztár lett. Több jó nevű tévécsatornán élőben közvetítették a vasárnapi bevonulását a templomba, rengeteg levelet kapott, interjúkat adott, állítólag még egy hollywoodi menedzser is megkereste. Névváltoztatási kérelmét a kielégítő indokok hiányában továbbra is elutasították. De nem adta fel.

Újabb levelet írt a belga udvarnak, emlékeztette Őfelségét, hogy az a haramia zsoldoskapitány adása maradt egy bizonyos Legrand nevű hősnek, és ő mint kései leszármazott a kamatokkal le is mondara, ha Őfelsége diplomáciai vonalon elősegítené ennek a jelentéktelen adminisztratív ügynek a békés rendezését...

Kérdés, hogy ezt az újabb levelet megkapta-e a királyi ház. Joggal feltételezhető, hogy nem. Viszont egy nemzetközi segélyszervezet, miután nagy érdeklődéssel megtekintette Légrádi bevonulását a templomba, úgy döntött, vadonatúj, villanymeghajtású, szuper tolókocsival ajándékozza meg a rászorulót. Légrádi módfelett örült az új szerkezetnek, napokon át korzózott vele, és érezte a csodálkozó pillantásokból, hogy még a kétlábos járók is irigylik.

Elhatározta, vasárnap az új kocsival megy templomba. A szerkezet olyan könnyedén mászott fel a meredek kisutca-ba, hogy öröm volt nézni. Azután neki-lendült. Valahol az utca aljában rossz érzése támadt: nem volt elég gyors. Bátortalanul integetett a filmeseknek. Érezte, hogy az ugrás rövid lesz, majd minden elsötétült. Ezt a képsort egyetlen tévécsatorna sem sugározta. Utólag a vizsgálat kiderítette, hogy a tolókocsi automatikus fékrendszere lépett működés-be, a programnak megfelelően.

A gipszágyból nézte mereven a beázás barnán ködlő foliját. Utolsó erejével arra kérte az orvost, hogy a perfúziós oldatot pálinkával helyettesítse, de az nem hallgatott rá. Éjjel után a barna felhő lassan ellepte a kórtermet. Hosszú, keskeny ala-gútban suhant a kocsijával. Valahol messze fény derengett és erősödött. Nézte, hogy van-e behajtani tilos tábla, de nem volt. Egy rendőr szotyolázott valahol a közelben.

– Megjöttél, Rövid Tóni? – kérdezte unottan, és ő bólintott.

Horváth Csaba

A búcsú

Családunkban a vakság valamilyen formában mindig fellelhető volt, mint egy felsőbb hatalom sötét felkiáltójele. Ez a fekete felkiáltójel olykor valóban a vakság formáját vette magára, máskor rövidlátásban, elvakultságban, esetleg szellemi vakságban öltött testet. A vakság, rövidlátás eleve kirekeszti az embert a többiek közül. Nagypapám naphosszat elmerengett dolgokon, mintha nem is ebben a világban élne, sokszor az az érzésem támadt: van egy ország, amelyet mi, tisztán látók, nem érzékelünk, amelyet csak a hátrányos helyzetben levők éreznek, birtokolnak, "a vakok országa", ahol az ember boldog, s ha a valóságban nem is, de lélekben vagy képzeletben visszanyeri látását.

A délutáni lefekvéskor csak akkor akartam elaludni, ha nagypapámtól kértem egy darab csokoládét, vagy, ahogy félenken, szégyenlősen mondtam: "valamit". Néha adott, amije volt, amit elrejtett a nagy télikabátja feneketlen zsebe, csokoládét, cukorkát. Mint megannyi Mikulás-puttyot, úgy képzeltem el ezeket a kabátzsebeket. Ott sorakoztak a ruhásszekrényben egymás mellett. Közöséges kabátoknak tekinthetné és tekinti a földi halandó ezeket, de én tudtam, hogy azok nem mindennapi kabátok, valami természetfölöttit rejtjenek a zsebek, mert máskülönben hogyan is lehetnének egyfolytában tele. Valamikor hallottam egy aranynadrágos fiúról, aki valahányszor belenyúlt a nadrágzsebébe, pénzt vett ki belőle. Így képzeltem el én is ezeket a kabátokat. A gyolcsba bugyolált, spartheton felhevített cserép a családi tűzhely felejthetetlen melegét lehelté ágyamba téli délutánokon, vagy a villanypárna csipős melege várt rám meglepetésként. A délutánnak betlehemi hangulata volt. Ezek is a "valami" kategóriájába estek. Úgy hittem, ezek is ott, a titokzatos kabátzsebekben vannak elrejtve, mint a mesékben a szelek, égi kamrákban. Az álom mesékkel keveredve tört rám. A vízhorpintó özvízre emlékeztető figurája, a tűzköpi sárkányok tűzesője, két bors ökröcske, vagy a csilagszemű juhász sokszor együtt szerepeltek képzeletemben. S gyermekként attól féltem, elveszítem nagyszüleimet, s akkor mi lesz? Egy álomban kaptam erre választ, s ez megnyugtató volt. A túlvilágon, amiről némi fogalmam volt már akkor, utcák voltak, házak. Ott megkerestem nagypapámékat. Még ma

is emlékszem, milyen szép, falusias kinézetű, mély sárga festésű ház volt, ahová megérkeztem. Becsengettem vagy bekiabáltam, nem tudom, de nagypapám nyitott ajtót, haja őszén lobogott, örült a látogatásnak.

Már nem veszélyeztetette semmi a soha ki nem fogyó zsebeket. Még az elmúlás sem. Biztonságot jelentett ez a tudat. Éreztem, nehezebbre esik nem adni, amikor nem volt, amikor tényleg kiürültek ezek a puttyok, akkor megpróbálta tréfával elűzni a helyzetet és rajzolt a levegőbe egy csokoládét. Ettől én még makacsabb lettem és még eszeveszettebben követeltem valamit. A valaminek a hiánya egyben a szeretet és a biztonság hiányává változott. Idővel az ember alkalmazkodik ehhez az állapothoz is, ehhez az életkörülményhez is.

Már este volt, a hálószobában égett a villany, a tévében valami filmet készültek bemutatni. Megszokott este volt. Be-mentem búcsúzkodni, jó éjszakát kívánni. Amikor beléptem, már ágyban voltak mindketten. Akkor még csak meg voltam keresztelve, mert még egyikünkre sem szállt a Szentlélek ajándéka. Jó éjszakát kívántam, megígérttem, hogy hamar visszajövök, a felvételi nem fog sokáig tartani. Felült az ágyban, teste megfáradt volt, elgyötört, akár a megváltóé, amikor le-emelik a keresztről. Kék tekintetében ott hullámoztak a Genezáret-part csodája, kissé fakón, mégis diadalmasan. Vigyázz magadra fiam, mondták könnyek között, megszorította a kezem, keze erejét még most is érzem. Néhány nap múlva meghalt, s én sohasem láttam már. Ez volt az utolsó ajándéka. Nem levegőbe rajzolt csokoládé, mely a tudatomban valósággá vált, hanem egy kézzszorítás, az igazi búcsú. A Lélek ajándéka. Nem pénzen megvásárolható lélek. A kézzszorítás vezetni tudott. Ereje volt, mely áthatott a síron is. Hiszen a vak emberek annyiban mások nálunknál, hogy vezetni kell őket. Csak azt lehet vezetni, aki belátja vakságát. Nem tudtam sohasem, kettőnk közül melyikünk a vak. De azt tudtam, hogy ki kit vezetett.

Amikor a csillagtalan éjszakában átnak indultam, mellém szegődött valaki. Egy úti-társ, vándor. Ha jól emlékszem Kleopásznak hívták.

— Hová utazol? — kérdezte.

— Emmauszba.

2001. október 27. – november 4.

nézőtér

A kortárs drámairodalom fesztiválja Brassóban

*A román színjátszás egyik alapvető, korántsem újkeletű problémájára, jellegzetességére hívta fel a figyelmet a Brassóban lezajlott kortárs drámairodalom-fesztivál. Arra, hogy a hazai hivatásos pódiumok lassanként lemondtak a társadalmi állásfoglalásról, megmaradva a gyönyörködte-
tésnél és szórakoztatásnál. Ezt az elhanyagolt, jó értelemben vett didaktikai szerepet idézte meg szándéka szerint a négy éves szünet után újjáélesztett seregszemle. A hét hazai meghívott – köztük a marosvásárhelyi színház Tompa Miklós Társulata – kilenc versenyleadása közül azonban mind-
össze kettő tett eleget e követelménynek.*

A Nagyváradi Állami Színház által bemutatott Matei Vișniec-dráma, *Az asszony nemi szerve, akár a boszniai harcmes-
zők*, a szerb-horvát-muzulmán testvérharc brutalitását tárta a nézők elé. A Petre Vulcarau rendezte, és a zsűri által díjazott előadás elfogadta a szöveg fennhatóságát és így nem vált önálló színpadi alkotássá. A patetizmusba fúló színházi játék pedig a dráma szellemi mondanivalóját aknáztá alá.

A pusztá szövegtolmácsolásnál jóval messzebbre merészkedett a bukaresti Bulandra Színház előadása. Az Alexandru Dabija fordította és rendezte Madárczredes című dráma háttérre is a boszniai háború, ám egészen másként. Hriszto Bojcssev példázata a háború szörnyűségeit a komikum eszköztárával szemléltette, megkönnyítve a gondolati tartalom befogadását. Darabjában egy eldugott település szellemi fogyatéko-
sokból álló kis közössége eldönti, hogy az ENSZ szolgálatába áll és, az egységes európai szellemiséget fölállalva, Strasbourgba utazik. E dráma a balkáni néző „testközeli” valóságában fogant. A kelet-európai polgár ugyanis az örültségig idealista és a Nyugattól várja a megváltást, akárcsak a Madárczredes lelkes csapata – mondja ki Bojcssev. A főszerepet alakító

Victor Rebengiuc játékát, valamint Dragoș Buhagiar díszletét díjazta a zsűri.

A Kincses Elemér pályakezdő művét megjelenítő galaci előadás ama bizonyos rossz múlt emlékéit idéző, „megkésett” jelenség. Annak idején az értelmiségi néző minden bizonnyal sorsközösséget érzett volna a Néró örült játéka-
inak áldozatául eső Senecával. Mára viszont Seneca mosolya csupán klasszicizálódott „történelmi mosoly”. A zsűri e produkcióból Labancz Klára díszleteit érdemesítette különdíjra.

Ugyancsak a totalitárius rendszer nyomaszó hangulatát kívánta megteremtteni a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház *Amorphe d'Ottenburg* című (rém)mesejátéka. Ám a fasizmus minden emberi értéket megsemmisítő világát túlságosan hatásvadász eszközökkel mutatta be. A rendező által félreértelmezett posztmodern képalkotás banálissá tette a kortárs drámaként helytálló Grumberg-művet.

Még távolabb eső történelmi időszak tárult elénk lenyűgöző képekben a Jan Potocki regénye alapján készült *Zaragoza – 66 nap* című előadásban. A több kultúrájú Spanyolország fénykorának felidézése, Alexandru Dabija által, egyértelműen színpadi érték. Az egymásba hajló terek, hirtelen sze-

repváltások és szövevényes cselekmény együttese mesés illúzióvilágot teremtett. Ám az Odeon Színház és a SMART közös előadása csupán a különböző etnikumok – spanyolok, mókrok, zsidók — vallási és kulturális összeférhetetlenségének bemutatásával utalt a jelenkorra.

A korunk emberi viszonyait bemutató produkciók jobbra a kapcsolatteremtés csődjét és az egyén magárahagyatottságát jelenítették meg. Farkas Ibolya és Lohinszky Lóránd *Szerelmes levelei* mes-
terségesen fenntartott, levelezésben kimerülő szerelmi történet. A festőművész és a befutott politikus gyermekkori szerelmének sajtóbotrány vet véget. **Albert Ramsdel Gurney** drámája jól ismert, XX. századi jelenség amerikai miliőben. A semmitmondó rendezői elképzelés nyomán nehezen bontakozott ki a színészi játék, Farkas Ibolya alakítását mégis méltányolta a zsűri.

A brassóiak bemutatta **Eduardo de Filippo**-dráma, a *Filumena Marturano* főhősnője erősekező matróna, aki öntörvényűen te-

remt magának családi otthont. Ez a produkció a fesztivál egyik legkiegyensúlyozottabb előadása volt. A játékot mozgó latinós temporementum Felix Alexa rendezésében hitelesnek tűnt, így nem csoda, hogy a fesztivál nagydíjával jutalmazták. A színészek játéka igényes szakmai felkészültségről tanúskodott — vélte a zsűri, a két főszereplő mellett két mellékszerep alakítóját is díjazva.

A **S.Ö.R.** (Shakespeare Összes Röviden) című színpadi játékot két színrevitelben is láthattuk. A Bokor Péter rendezte brassói, illetve a bukaresti Nottara-változat különböző játékritikust választott. A brassóiak előadásában a pályakezdő színészek pergő játéka adta meg a színpadi cselekmény igazi ízt, míg a bukaresti színész-hírességek (Mircea Diaconu, Emil Hossu, Constantin Cotimanis) fellépése gyakran ragyogó színpadi szólóvá alakult ugyan, de megbontotta a játék összhangját. A szöveg humoros, ám szakavatott Shakespeare-értelmezés, amely színészi szemmel mutatja be a „nemes bárd” lényegre csupaszított életművét.

A fesztiválon résztvevő előadások a színház kortárs-szerepének többféle értelmezését adták. A rendezvény egyetlen elméleti ülésén, a jelenkori drámáról szóló kollokviumon az alig képviselt kortárs román színmű helyzetét drámaírók, például D.R. Popescu, Iosif Naghiu, Dumitru Dinulescu, Dumitru Solomon és Paul Everac próbálták magyarázni. Megválaszolatlan kérdések tucatjai feszegették a színpadot kiséjtűt klasszikus szerzők sikerét, a jelenkori nézők megváltozott színházi igényeit vagy a hazai drámairodalom múltbafeledkezését.

Horea Popescu rendezőnek, a zsűri elnökének összegzésében: „A jó színház minden korban az, amelyet bárki megért. Szédítő gondolati mélységekből és absztrakt képekből még nem áll össze műalkotás. A színház olyan, mint egy nagyáruház, amelyben mindenki megtalálja azt, amire szüksége van. Ezzel az alapvető színházi érzékkel kell(cne) rendelkeznie a kortárs drámának is.”

BARTHA RÉKA

Játék a jelekkel

Olyan színdarabot bemutatni, amelyben több nyelven beszélnek, mindenképpen izgalmas vállalkozás, különösen, ha egy kortárs író szerző, Brian Friel művét ír rendező, David Grant állítja színpadra Romániában — magyarul.

Friel 1933-ban Donegal tartományban játszódó, Kolozsváron frissen bemutatott, *Fordítások* című darabja nemzeti sorstragédiát súfít néhány nap alatt lejátszódó eseménysorba. A tragédia kerete egy viszonylag ártalmatlannak tűnő hatalmi döntés: a helységnek angolra fordítása. Nagyon ismerősen csenghet ez a magyar fülnek. Az előadás azonban nem komor, a nemzeti sors átérzésétől villogó tekintetű produkció. Átsejlenek ugyan ilyen jelentéstartalmak is, de a kolozsvári stúdióelőadás igazából a világok közöttiségről, a határesetekről, két kultúra találkozásáról szól, ahol szinte minden át- és vissza-fordítható.

Hugh (Csiky András) magyaráz a „vasárnapi iskolában”, Sarah (Fodor Edina) ijedten figyel.

Egyszerű falusi házban, a részeges tanító hajlékában zajlik a cselekmény. A bútorzat szegényes, néhány széket, palatáblát, tűzhely. Ide, Baile Beag falu szellemi központjába érkeznek a tanulni vágyó emberek. Itt tanítja beszélni Manus (Dimény Áron), a némának vélt Sarah-t (Fodor Edina), itt csipkelődnek Boland (Kardos M. Róbert) és Bridget (Varga Csilla). Kezdetben úgy tűnik, mindenki vidám és semmi ok panaszra. De Sarah mozdulataiból, abból, ahogyan félénken átnyújt egy csokor virágot Manusnak, kezd érthetővé válni: a lány szinte teljes némaságának egyik oka éppen az érzelmek kimondhatatlansága. Amikor ez a sarah-i virágcsokor Manus-tól átkerül Maire (Kali Andrea) kezébe, egy másik konfliktus bontakozik ki. Maire, aki Amerikába készül, inkább angolul szeretne tanulni, míg a többieknek az író nyelv mellett a görög és a latin fontos. A két holt nyelvet élőnek tekintik, különösen Jimmy Jack (Nagy Dezső), aki olyannyira eltávolodott a való világtól, hogy egyenesen egy görög istennőbe, Athénébe szerelmes. E világ középpontjában áll a tanító, Hugh (Csiky András), akinek már megjelenése is tiszteletet parancsoló, annak ellenére, hogy belépésekor látszik rajta, nem teljesen józan.

A darab elején Hugh egy-egy gesztussal, jólirányzott mondattal még le tudja csillapítani az apró torzalkodásokat, a tékozló idősebb fiú, Owen (Bogdán Zsolt), megjelenésével elinduló eseményekben azonban már tehetetlen. A faluba keménykalapos világfi tér vissza, aki írül ugyan, de mégis egészen más nyelven beszél, mint a többiek. Nem csupán az angol, a latin, a görög és az író közötti különbségek válnak nyilvánvalóvá, de az is, hogy egyazon nyelv többféleképpen használható. Owen, aki az angol katonaságnak dolgozik, elhoz apjához két katonatisztet, akiket ismerőseiként mu-

Brian Friel: *Fordítások*, Kolozsvári Állami Magyar Színház, rendező: David Grant m.v., díszlet- és jelmeztervező: Dobre-Kóthay Judit, dramaturg: Kelemen Kinga, szereplők: Dimény Áron, Fodor Edina, Nagy Dezső, Kali Andrea, Kardos M. Róbert, Varga Csilla, Csiky András, Bogdán Zsolt, Hatházi András, Tyukodi Szabolcs f.h.

tat be. Valójában Lancey kapitány (Hatházi András) és Yolland hadnagy (Tyukodi Szabolcs f.h.) a felettesei.

Itt kerül felszínre a darab tragikus magja, a fordítás. Nem az író helységnek angolra ültetése a tulajdonképpeni tét, hanem a véglegesnek szánt angolosítás. Owen úgy fordítja le a kapitány követeléseit, hogy azok kérésnek hangzanak. Ennek jelentőségét, vagy azt, hogy Owent a tisztek Rolandnak szólítják, először Manus ismeri fel. Közben számos humoros helyzet adódik abból, hogy a két angol tiszt, és a falubeliek többsége nem értik egymás nyelvét. Ez a gyakori helyzetkomikum érzékeny drámává lényegül át Yolland és Maire szerelmi jelenetében attól, hogy a másik nyelven olyan szavakat mondanak, amelyek értelme saját maguk számára nem világos. Mégis, a kimondott szavak hangsúlyai megteszik hatásukat. A nézőre is. És nem csak a hangsúlyok. Ebben az előadásban a finom mozdulatoknak, alig észrevehető gesztusoknak minden esetben erős helyzeti értékük van. Dimény Áron barátságosan csókolja meg Fodor Edina homlokát a darab elején, de az eltávolodás érződik benne az előadás végén. Bogdán Zsolt megérkezésekor a hazatérők visszaemlékező gesztusával fogja meg az ajtófélfát, és kemény elszántsággal akkor, amikor eldönti, hogy mégis az övéi oldalára áll.

A darab folyamán minden szereplő elmozdul kiindulási pontjából. Nagy Dezső egyszerre (illetve egymás után) játssza el a zenit, a koszos parasztot, a felhők között járó, vagy a nagyon is földi gondolatokba kapaszkodó agglegényt.

Owen (Bogdán Zsolt) bevezeti Yolland-ot (Tyukodi Szabolcs, jobbról) a helynévmódosítás rejtelmeibe

Tyukodi Szabolcs szétartó gesztusai jól érzékeltenek dilemmáját, félelem és bátorság között. Kardos M. Róbert a bohóc vagy a szűkagyú parasztember maszkjában épp oly otthonosan mozog, mint az elszánt forradalmáréban.

Az átmenetek szinte észrevétlenek, nem csupán a színészi játékban. A fények változásával a szereplők máris a tengerparton vannak, s az idő múlását finoman, de érezhetően jelzi egy ruhaszárító kötél kifeszítése és lebontása.

A jól kidolgozott, hangsúlyos részeket egymást erősítő, szerves egységben teszik az előadást izgalmas színházi produkcióvá, mely úgy beszél fontos kérdésekről, hogy közben a játék örömeiről sem feledkezik el.

KARÁCSONYI ZSOLT

pergamen

első közlés

„Írják, hogy írjak...”

Szarajevóban 1914. június 28-án dördült bele a világtörténelembe Gavrilo Princip szerb anarchista diák pisztolygolyói. Az Osztrák-Magyar Monarchia trónörökösének és feleségének a meggyilkolásával új korszak köszöntött be a földkerekség történetébe. Kezdetét vette az első világháború. A Püspök-havasok lábánál elterülő festői kápolnában, a Körös csöndes völgyében, a német lovagvárakat imitáló Alpár Ignác tervezte kastélyban a végzetes történelmi eseményt megelőző napon zárta közös barátságba egy 36 éves poéta és 20 éves lány között. A Püspök-havasok lábánál elterülő festői kápolnában, a Körös csöndes völgyében, a német lovagvárakat imitáló Alpár Ignác tervezte kastélyban a végzetes történelmi eseményt megelőző napon zárta közös barátságba egy 36 éves poéta és 20 éves lány között. A Püspök-havasok lábánál elterülő festői kápolnában, a Körös csöndes völgyében, a német lovagvárakat imitáló Alpár Ignác tervezte kastélyban a végzetes történelmi eseményt megelőző napon zárta közös barátságba egy 36 éves poéta és 20 éves lány között.

közbejárása, rábeszélése sem tudta megváltoztatni. Megkísérelte „megpuhítani”, jobb belátásra bírni, többek között, Szombathelyi Albert, Petrovics Elek, Bárczy István, Vészi József és a korszak sok más jeles személyisége. A rossz hírű, a beteg, a „szanatóriumviselt”, a Munkapárt vezérét, Tisza Istvánt cikkeiben és verseiben élesen támadó Ady Endrétől Boncza Miklóst, a mogorva „Jókai-embert”, egy világ választotta el. Képtelen volt megbékélni azzal a gondolattal, hogy szeretett lánya egy „züllött költő”, egy „nem férnek való ember” felesége legyen. Nem is válaszolt a Csucsán 1914. június 26-án, illetve június 27-én kelt két levélre. Boncza Miklós vétője, hajthatatlan tiltakozása után Ady Endre és Boncza Berta számára nem maradt más választás és út, minthogy az árvaszék jóváhagyását kérik tervezett házasságukhoz. Kezdetben gyorsnak és problémamentesnek ígérkezett a gyámhatósági beleegyezés megszerzése. A felfogadott ügyvéd, Hirsch Gyula tanácsára 1914. július 30-án utazott be Ady és Csinszka Csucsáról Kolozsvárra, hogy ügyüket dőlőre vigyék. Felkeresték, többek között, Dózsa Endre alispánt és Rohonczi Lajos árvaszéki elnököt, támogatásukat kérve. Bízták a gyors elintézésben. Ügyük előadója a kolozsvári árvaszéken Winkler Albert árvaszéki ülnök volt. A kolozsvári árvaszék átiratai alapján Melly Béla, a budapesti árvaszék elnöke tárgyalt többször is Bonczával. Az ügy húzódozott, a határidők ismételt csúsztak, elhalasztódtak. A mindennapjait megkeserítő probléma elintézése végett Ady Endre háromszor járt Pesten, többször Kolozsváron. Számos levelet írt az ügyről, illetve a kért dőlőnek bizonyuló kérdés mielőbbi megoldása érdekében. Ideget borzolt,

energiát örvölt és emésztett a konok harc. A világban zajló véres háborúval párhuzamosan vívta a költő és Csinszka a maga külön háborúját a hivatallal, a bürokráciával, a szokásrenddel. A háborús események, a hivatali eljárás bonyolultsága, valamint Boncza Miklós merev magatartása egyaránt közrejátszott az ügy elintézésének, lezárásának elhúzóztatásában. Nyolc hónapig tartott az árvaszéki engedély megszerzése: Ady erejének és idejének jelentős hányadát a bürokratikus huzavona emésztette és vitte el. A kolozsvári árvaszék 1915. február 27-én hozta meg a házassulandóknak kedvező döntését, amelyet azonban Boncza Miklós megfellebbezett. A felbontó hatóság, a Kolozs Vármegyei Közigazgatási Bizottság 1915. március 22-én szentesítette véghatározatát.

Boncza Miklós is módosította valamelyest magatartását, engedett korábbi dacos merevségéből. Formálisan, jogilag továbbra is mindent megtett ugyan az engedély elodázásáért, a döntés vég-ső stádiumában – miként azt Király István adatokkal igazolta – „titokban, rejtve igyekezett mégis elősegíteni” azt. Boncza Miklós álláspontjának ismeretében, hozta meg döntését a kolozsvári árvaszék és a Vármegyei Közigazgatási Bizottság. Kolozs vármegye főispánja, Bethlen Ödön a belügyminisztérium közigazgatási államtitkárán, Némethy Károlyon át, – aki ugyancsak szerepet vállalt az ügy elintézésében –, érdek

lődött Boncza álláspontja, magatartása felől. Németh Károly „egy esetleges botrány elkerülésének” fontosságára intve és figyelmeztetve kísérelte meg jobb belátásra bírni Bonczát. Budapestről írta Csinszának egyik 1915. februárjában kelt levelében Ady: „Minden okom és adatom megvan azt sejtteni, hogy Berci bácsi apád utasítására siettetni dolgaink elintézését”. Budapestről, ahol sikerült „kicsikarnia, kiszenvednie” a házassági engedély megadását, több táviratot és levelet küldött jövődöbelijének Csucsára. A levelek döntő hányadát a lepergett több mint nyolc évtized során közzétették, publikálták a filológusok, az irodalomtörténészek, az Ady-kutatók meg a fúrge tollú újságírók. A nagyszalontai származású, temesvári gyógyszerész, Csizmazia Júlia családi levéltárából, - ahova nem tudja honnan, kitől és miként került -, most váratlanul előbukkant egy közvetlenül az árvaszéki döntés meghozatala előtt írt, keltezetlen, eredeti Ady-levél, amelynek az engedély megszerzése körüli hercehurca, idegeskedés a központi témája. Tudomásunk szerint a levél ezideig nem jelent meg nyomtatásban. Az Irodalmi Jelen közli elsőként.

Új motívumnak számít a rövid episztolában az, - amire a rendelkezésünkre álló életrajzokban, monográfiákban egyáltalán nem találtunk utalást és hivatkozást -, hogy Ady Endre az ügy eredményes elintézésé érdekében megveszekedett ellenségének, Tisza István-nak is írt, aki különben azidőtájt Boncza Miklós pártvezére volt. Tisza azonban másodjára nem reflektált a folyamodványra. A megjegyzésből arra következtethetünk, hogy egyszer megkísérelte a házassulandók ügyét előmozdítani. Ady a továbbiakban minden bizsonnyal már nem kívánt a miniszterelnöknél instanciázni.

A levél szövegében szereplő Némethy nem más, mint Némethy Károly közigazgatási belügyi államtitkár. Berci bácsi Boncza Miklós barátja, Szombathelyi Albert, akinek Boncza Berta egyébként már 1914. július 4-én hosszabb levelet írt, kérve, hogy értesse meg „okosan, szépen” édesapjával a körülményeket, nevezetesen azt, hogy még az őszön szeretne „törvényes, Bárczytól, apántól és Istentől helybenhagyott felesége len-

ni” Ady Endrének. A levél végén üdvözlő Károly pedig Török Károly, Boncza Berta unokatestvére, a nagymama-nagynéni, Török Berta, - akinek Ady a levélben „hét szent kézcsók”-ját küldte -, fia. A levél keltezetlen, nincs rajta dátum. Néhány helyén elmaradt az ékezetezés és a központosítás is. Ezeket a mellékelt kinyomtatott szövegben pótoltuk. A költő Boncza Bertától, - akit Csinszának nevezett és szólított -, kapott becenevén (Csinszky) írta alá sorait. A kettőbe hajtott ívpapír tisztán hagyott hátsó felén rajta van az Atheneum Könyvkiadó lila tintás pecsétje, valamint egy ugyancsak pecsétnyo-

utaláson kívül nem nyújt új, szenzációs adalékokat Ady Endre életrajzához, de mindenképpen tovább árnyalja és színesíti az irodalomtörténészek, a biográfusok által fölvázolt és megrajzolt képet a költő életének arról a zaklatott időszakáról, amely házasságkötését megelőzte, alaposan megnehezítette. Nyomban a Vármegyei Közigazgatási Bizottság döntésének kézhez vétele után Boncza Berta és Ady Endre Csucsáról Budapestre utazott, ahol 1915. március 27-én Bárczy István polgármester előtt polgárilag megesküdtek, egyházilag pedig a Szilágyi Dezső téri református pap adta össze őket. Az előbukkant le-

Ady Endre ismeretlen levele Boncza Bertához

Drága szépségem, kicsim, szomorúságom és örömöm, rengeteg mondanivalóm volna, de csak annyi erőm van, hogy írjak pár sort. Írják, hogy írjak s ne mindig távirattal tudassam és hogy lássa nem is olyan nagy a baj. Szép erő-főlölegeimet szeretett atyád s a Sors jóvoltából elvesztettem, de még nincs nagy baj. Tisza másodszor nem írt, tehát Berci bátyád Némethyvel fogja elintéztetni holnapután árvaszéki ügyünket. Tele van a város pletykával, pimasz gyanúsításokkal ellened és ellenem. Szeress és minden jól lesz. Drága nagyanyámnak hét szent kézcsók, Károlyt ölelem s a tied: Csinszky.

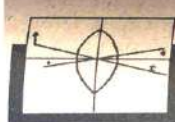
drága szépségem, kicsim,
szomorúságom és örömöm,
rengeteg mondanivalóm volna,
de csak annyi erőm van,
hogy írjak pár sort. Írják,
hogy írjak s ne mindig távirattal
tudassam és hogy lássa nem is
olyan nagy a baj. Szép erő-főlöle-
geimet szeretett atyád s a Sors
jóvoltából elvesztettem, de még
nincs nagy baj. Tisza másodszor
nem írt, tehát Berci bátyád
Némethyvel fogja elintéztetni
holnapután árvaszéki ügyünket.
Tele van a város pletykával,
pimasz gyanúsításokkal ellened
és ellenem. Szeress és minden
jól lesz. Drága nagyanyámnak
hét szent kézcsók, Károlyt ölelem,
s a tied: Csinszky.

s a Sors jóvoltából
elvesztettem, de még
nincs nagy baj. Tisza
másodszor nem írt,
tehát Berci bátyád
Némethyvel fogja
elintéztetni holnapután
árvaszéki ügyünket.
Tele van a város
pletykával, pimasz
gyanúsításokkal
ellenem és ellenem.
Szeress és minden
jól lesz. Drága nagy-
anyámnak hét szent
kézcsók, Károlyt ölelem,
s a tied: Csinszky.

móval rávitt verzál A-betű. Feltételezhető, hogy Ady levelét a budapesti könyvkiadó szerkesztőségében írta sietősen és idegesen egy épp keze ügyébe került ívpapírra. Bizonyára nem vette észre a lap hátsó oldalán szerénykedő iniciálét és pecsétet. A levél szövege a Tiszához való folyamodásra való futó

vél szövege is igazolja: keményen megküzdöttek egybekelésük engedélyezéséért. Szerelmük, elszántságuk, konok akaratuk megingathatatlanok bizonyult, a legnehezebb próbákat is kiállta.

SZEKERNYÉS IRÉN, SZEKERNYÉS JÁNOS

oldalnézet

VERSEKVERSENYE

A huszadik század legszebb magyar versei

KORUNK — Ankét

„A *Korunk* az Olvasás Éve alkalmával, illetve megalapításának 75. évfordulója tiszteletére körkérdest intézett mintegy száz költőhöz, irodalomtörténészhez, kritikushoz, amelyben arra kérte őket, hogy nevezzék meg az általuk legszebbnek tartott tíz huszadik századi magyar verset. A válaszként beérkezett címlistákat legtöbb esetben kisesszéik formájában megírt indoklások is kísérték. Ebben a lapszámunkban kezdjük meg az ankétba beérkezett válaszok közlését a válaszolók ábécérendjében, a továbbiakban az ankét tanulságaira még visszatérünk. (...)

A körkérdésre adott válaszok a teljes magyar nyelvterületről érkeztek (Magyarországról, Erdélyből, Kárpátaljáról, Felvidékről, a Vajdaságból és a nyugati magyarság köréből).

A 99 (eddig) beérkezett válasz alapján a verscímek említésének száma alapján a huszadik század legszebb magyar versei a következők:

Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség - **34 szavazat**

Pilinszky János: Apokrif - **33**

József Attila: Eszmélet - **22**

Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról - **16**

József Attila: Óda - **15**

Kassák Lajos: A ló meghal, a madarak kirepülnek - **14**

Babits Mihály: Ésti kérdés - **13**

Füst Milán: Öregség - **12**

Babits Mihály: Jónás könyve - **11**

Babits Mihály: Mint különös hírmondó - **10**

Dsida Jenő: Psalmus Hungaricus - **10**

Kosztolányi Dezső: Halotti beszéd - **9**

Babits Mihály: Ősz és tavasz között - **9**

Szabó Lőrinc: Semmiért egészen - **9**

József Attila: Nagyon fáj - **8**

Radnóti Miklós: Hetedik ecloga - **8**

Ady Endre: Az eltévedt lovas - **7**

Ady Endre: Az ős Kaján - **7**

Ady Endre: Kocsi-út az éjszakában - **7**

Márai Sándor: Halotti beszéd - **7**

A leggyakrabban említett költők a következők voltak: József Attila (95 említés), Kosztolányi Dezső (71), Ady Endre (68), Babits Mihály (65), Pilinszky János (64), Weöres Sándor (61), Szabó Lőrinc (40), Radnóti Miklós (36), Nagy László (29), Dsida Jenő (27), Illyés Gyula (27), Nemes Nagy Ágnes (23), Tóth Árpád (18), Füst Milán (18), Kassák Lajos (18), Tandori Dezső (17), Szilágyi Domokos (16), Juhász Ferenc (16), Petri György (15), Juhász Gyula (11), Márai Sándor (10), Jékely Zoltán (9), Kányádi Sándor (9), Kovács András Ferenc (9), Szép Ernő (8). (KORUNK, 2001. októberi szám)

A januárban 55. évfolyamába lépő *Művelődés* június—szeptemberi összevont száma a lap első két évtizedéből ad válogatást. „Terheli-e nagyobb felelősség az erdélyi magyarságot, mint a többségit, amiért elhitte, hogy a demokratikusnak kikialtolt rendszerben egy ideig a diktatúra megvédi őt az életére, fizikai létének megsemmisítésére törfő szélsőséges román nacionalista erőkkkel szemben?” — teszi fel a kérdést **Húsz nehéz esztendő** című bevezetőjében **Szabó Zsolt**, majd így folytatja:

„Nézzünk hát szembe saját történetünkkel-történelmünkkel, még akkor is, ha nem csupa értéket jelent az a másfél száz lapszámot tartalmazó huszonkét vaskos kötet, amely az 1948-1967 közötti időszak dokumentuma. Nyugodt lélekkel elmondhatjuk, jellemzésül, hogy a lapban közölt írások körülbelül háromnegyedére kár volt a papírt elpocsékolni. Már akkor sem jelentettek értéket, amikor megjelentek, legfennebb ízléstörténeti jelzései lehetnek élvezhetetlen fűrészporként egy olyan korszaknak, amelyben a hatalomra jutottak egyik legfőbb törekvése az volt, hogy a feje tetejére állítsanak egy korábbi értékrendet. Igaz ez még akkor is, ha sokan jóhiszeműen valóban sorsuk, a közsors jobbúlását hitték, remélték a változásoktól (...) Könnyű lenne így utólag pálcát törni a történelem zsakutcájában botorkálók fölött, ezt a feladatot történészekre, társadalomkutatókra bizzuk. (...) Sokkal inkább arra szeretnők felhívni a figyelmet, hogy a legsötétebb középkorról alkotott képzeiteinket messze túlhaladó közelmúltunkban is volt egyfajta folytonosság, személyekben és gondolatokban, amely ebben a nehéz-húsz esztendőben is, amikor erre lehetőség kínálkozott (...) más értékeket is felmutatott, tudatosított értékvalással küszködő társadalmunknak.

a maga módján és területén előkészítette a 89-es fordulatot azzal, hogy a saját erőnkbe vetett bizalmunkat, hitünket igyekezett erősíteni, amíg a szót belé nem fojtották. (...) Az itt közölt írásokból is kiérezzük a korabeli közbeszéd mindentudó közvetlen ráhatás szándékát, amelynek mozgósító, útkijelölő hatást szántak: ezt és ezt így és így kell csinálni, ez vagy az a jó, a követendő, egyedül üdvözítő példa. Ma hiányzik belőlünk ez a fajta önbizalom, csak reméljük, hogy ha az egyes csoportok között az információk szabadon áramolnak, az informális kapcsolatok javításával az egyén érvényesülését elősegítő közösségi élet feltételei is javulnak. Van-e hát közművelődés? Ha van, akkor miért nincs?”

Adó
elenkor

Sziji Ferenc

Szuromberek királyfi

fedőlap

Sziji Ferenc József Attila-díjas költő, író, műfordító ötödik könyve meseregény. A szerző korábban sem szelvényosan közelítette meg választott műfajait, és ez a legújabb műve méltán illeszkedik munkásságának eddigi vonulatába. A világról kialakított látomását átszítálta a meseműfaj finomabb szűrőin, így olyan könyvvel szolgál, amely gyerekeknek kifejezetten ajánlott, ugyanakkor felnőtt olvasóinak, sőt, a mai magyar irodalmat kutató kritikusoknak is tartogat örömeit és meglepetéseket – magas irodalmi értékei mellett széles olvasóközönségre számíthat tehát.

A történetben, a mese szabályai szerint, a jó elnyeri méltó jutalmát, a rossz pedig megbűnhődik: Szuromberek királyfi sok kaland után megmenti Sziromka királykisasszonyt a sárfellegvári Gonosz Gáspár lidérckirály karmai közül. Kalandjaiban többé-kevésbé hűséges segítőtársakra számíthat vagy nem számíthat, akikkel az egymást követő fordulatok során behatóan megismerkedhetünk: Vaxler Katalin kopasznakú tyúkkal és Apafi Tivadar paradicsomkaróval, a királykisasszony kertjének (kis)polgárait, majd később a lidérckirály ellenzékével, Dr. Vépiné Hosszúperesztegi Róza vámpír, Mameluk múmia és társaik személyében. És olyan rettenetes (nyelvi) teremtményekkel kell megküzdenie, mint a félelmetes mókusfarkas, vagy az elefántskorpiók.

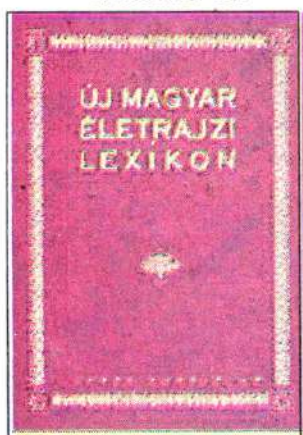
A cselekménybe kisebb példázatok illeszkednek egyebek mellett a köpönyegforgatásról (az ellenzéki rémek a börtönben parancsra egymásról írnak feljelentést), egy kettéosztott hadsereg soha véget nem érő hadakozásáról (az igaz ügyért küzdenek önmaguk ellen), és a mellékszereplőkben sem nehéz rá-

ismernünk a közelmúlt vagy napjaink mérsékelt rokonszenves embertípusaira.

A kötet hangulatához és újító, műfajfrissítő jellegéhez jól illelnek Roskó Gábor egyszerre fanyar és kedves illusztrációi.

Új magyar életrajzi lexikon

I. kötet A-Cs

A hatkötetes Új magyar életrajzi lexikon bemutatja azokat a személyeket, akik a gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális, műszaki és sportélet területén az elmúlt több mint ezer évben megörökítésre méltót alkottak, vagy valamilyen módon hozzájárultak a magyarság sorsának alakulásához. A lexikon — a Ki kicsodától eltérően — kizárólag már nem élő, 2000. december 31. előtt elhunyt személyek életrajzát tartalmazza, tehát a hat kötet mintegy 20 ezer személy már lezárt életpályáját összegzi.

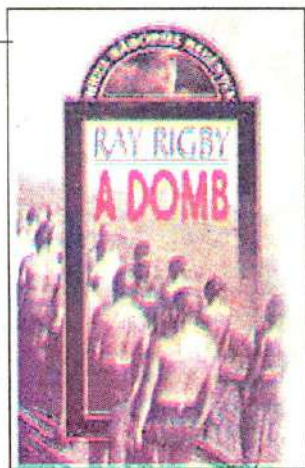
ERDÉLYI
MAGYAR KÖNYVKLUB

Csikszterda, Virág u. 34
tel.: 066/117050

Amerikai költők

Az amerikai költészet legfőbb vonzereje az a friss látásmód és bátor kísérletező kedv, amellyel egyre újabb feltáratlan területeket hódít meg az emberi érzelmek tartományából. A válogatás átfogja az amerikai költészet három nagy nemzedékét: a tizenkilencedik századi ősköltőtől kezdve az elmúlt fél évszázadig.

238 oldal, kötve

Ray Rigby

A domb

Színhely: a brit hadsereg katonai büntetőtábor a észk-afrikai sivatag kellős közepén. Idő: a második világháború, az olaszországi partraszállás napjai. A tábor gyakorlóterén Wilson főtörzsörmeister kőből és homokból dombot épített a foglyokkal.

288 oldal, kötve

Csorba László

A „legnagyobb magyar”

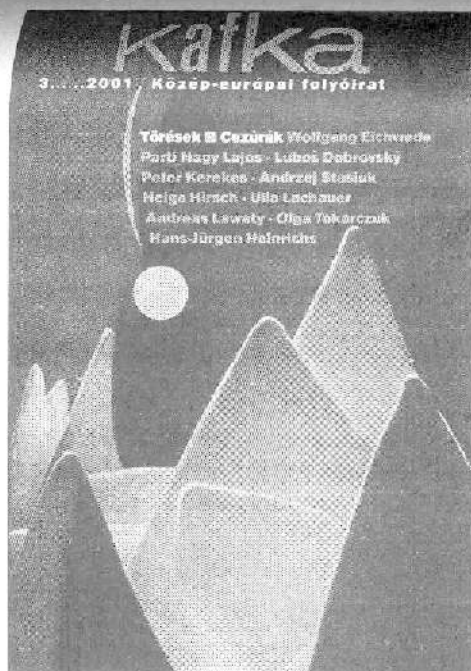
„Ha lenyírájk a szárnyamat (...) járok majd a lábamon; — ha azt is levágják, a kezemen járok; — ha azt

is kitépik — hason csúszok!” — írta Széchenyi István a Naplójában.

A kritikusok szerint Csorba Lászlónak a Magyar Könyvklub gondozásában megjelent könyve a legaprólékosabb és leghitelesebb Széchenyi-életrajz.

Az izléseken illusztrált kötetben a szerző népszerű formában igyekszik összefoglalni a szakirodalom megállapításainak legjavát.

Kafka címmel ebben az évben indította közép-európai folyóiratát Németország

egyik legrangosabb kulturális intézménye, a **Goethe-Institut**. A kiadvány évente négyszer jelenik meg, számonként külön lengyel, magyar, cseh/szlovák és német nyelven.

„A gyakran élvezhetetlen és felületes zsurnalizmus korában nehezebben élvezhetők a hosszabb lélegzetű publikációk. De léteznek. És léteznek egy örömteli, új megjelenésű folyóirat ezen a sovány piacon: a *Kafka*” — méltatta az új kiadványt a német **WDR** rádió.

A **Le Monde** pedig ezt írta róla: „A német kulturális intézetek új folyóirata a közép-európai modernséget kívánja megújítani és utat keres a térség közös identitása felé... Elérkezett az idő egy ilyen kezdeményezés számára.”

A rendkívül igényes tartalmú és kiállítású folyóirat harmadik számából választottuk az egyik írás alábbi részletét. Szerzője 1973-ban született Kassán, filmrendezést tanult Pozsonyban, jelenleg a Zeneművészeti Főiskola rendezői szakának doktorandusa. Most dolgozik a városi uszodáról szóló filmjén.

Peter Kerekes

A régi uszoda

A múltnak történelmi szempontból való megjelenítése nem annak a felismerését jelenti, hogy miként is volt. Az emlék megragadását jelenti...

Walter Benjamin

Kriszt Jenő nevű dédapámnak eleme volt a víz. A mai Romániában található Nagybányáról elindult a tenger felé. A szárazföld kiszámíthatatlansága azonban teljesen ellenkező irányba sodorta. Kassára.

Járom az utcákat, melyeken őseim jártak, és saját bőrömön érzem, mit jelent a történelem kontinuitása. Sok idő telt el azóta, hogy Kriszt Jenő lehorgonyzott Kassán. Egy gyermekkori emlékem úgy tűnik nekem, mint az ő álmának a megvalósulása. Kempingezéshez nélkülözhetetlen tárgyakkal megrakott Zastava kocsink, a végtelen víztükrökhöz vezető lépcsők sora, tengeri állatkák kivégzésével foglalatokódó gyermekhad a tengerparton.

Családomban szájhagyományként megőrződtek az őseim által megélt legkülönbözőbb szokatlanságok. Talán én voltam az, aki soha nem látott jelentőséggel ruháztam fel és megszerettem őket azért a csöpp sós vérért, ami nekem jutott belőlük. Talán az én szemem érzékelte annak a jogát, hogy valamennyiük helyett tanúskodjam, »megragadjam az emléket«. Hiszen mi lettünk a követek, akik nagypa híreivel elsőként jutottunk el a tengerhez, a mi akkor még gyermekteseinkben váltak valóra az ő álmai.

1937-ben Kassán megépült a városi uszoda. A víz hirtelen és csodálatraméltó kassai jelenlétének következményeként az emberek levethették a testiségből fakadó szégyenérzetüket, és együtt mártóztak meg a medence áttetsző vizében.

Az uszoda tömegintimitást nyújtott a felmeztelen testeknek. A váratlan találkozások színhelyeként, saját érrendszerétől lüktető

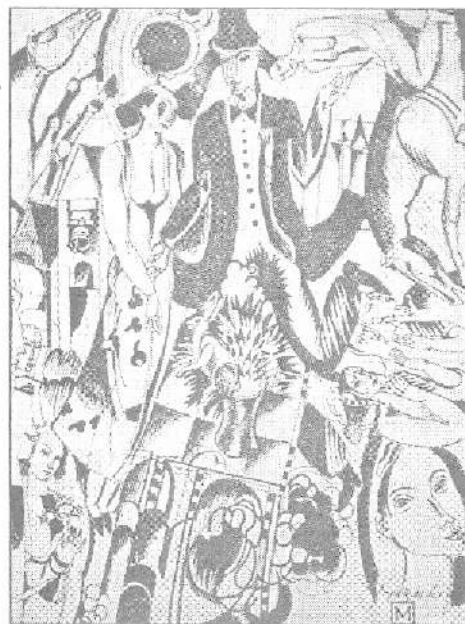
szervként létezett. Az egész kozmopolita város, amilyen Kassá volt és az ma is, tükröződött e három medencének kicsiny vízszintjén. Csehek, németek, magyarok, szlovákok, fiatalok és öregek együttesen adták át magukat a vízi elemnek. A negyvennyolcas fordulat után a víz a vagyonbeli különbségeket is elmosta. Az öreg uszoda bizonyos értelemben a demokráciát testesítette meg.

Mátyás József (Déva)

És a távolban a tenger morajlik. Nagyanyám mesél »Az apám, a te dédapád, Kriszt Jenő, az erdélyi Nagybányán született. Természetesen akkor az Osztrák–Magyar Monarchiában, ma Románia területén található.

Különösen elegáns ember volt. Mindig ápoltnak látom őt magam előtt, nyolcvanéves öregúrként is mindig öltönyt viselt, odahaza is. Kiskorától a tengerhez húzta a szíve. Eredetileg tengerész szeretett volna lenni, de egészségügyi problémák és a katonai legyelemtől való idegenkedése folytán nem lett azzá.

Pénzügyi hivatalnok maradt — munkájának lényegéről nincsenek pontos ismereteim —, s számlákkal bajlódott az erdélyi kisvárosban.

Mátyás József

(Déva)

A századfordulón kérvényezte áthelyezését valamelyik isztriai tengerparti városkába. Mivel hasonló légzőszervi problémái voltak, mint neked (te sorok szerzőjére utalva), az orvos a tengeri levegőt javallotta számára. Kérvénye végigjárt a Monarchia különböző irodáit, míg egy napon meglepő válasz érkezett. Kriszt Jenőt Kassára helyezték át. Így foszlottak szét dédapádnak a tenger-közi életéről szőtt álmái. Sohasem jutott el a tengerhez.

De lehet, hogy a tenger jutott el hozzá. Nagymamám mesél.

»És így a te dédapád Kassára költözött, messzire a tengertől, de a Schalk-házhoz közelre, ahova kártyázni járt a barátaival. Az Első Világháború eljövételének megőrült, szép tiszt egyenruhában sétálhatott a korzón. Ellátó tiszt egyenruhában.

Ekkor a társaság a katonai uszodába kezdett járni. A férfiakat és a nőket természetesen el kellett különíteni, mindkét nem számára más-más időpont volt fenntartva. Mindig katonatrombita jelezte az időpontot, amikor a férfiaknak kellett felváltaniuk a medencében levő nőket. A trombitaszó időmegtakarítást hozott a környék kamaszai számára, akiknek nem kellett sokáig a kerítés réséhez tapadt szemmel várakozniuk, hogy lopva megpillantsák vágyaik öltözködő objektumait.

A Csehszlovák Köztársaság megalakulása után az uszoda más módon egyenruhájú katonák védnöksége alá került.

Dédapád már nem volt köztük, nem volt hajlandó hűségét esküdni az új köztársaságnak. Így aztán kidobták őt a hadseregéből és az állami szolgálatból is. Sokáig nyugdíjat sem kapott.

Lehetséges, hogy egyéb értelmes tevékenység híján eldöntötte, hogy megnősül. Én 1920. október 28-án születtem meg. Anyám elsőként az ablataim alatt játszó katonai fúvószerekar énekét hallotta, amely csaknem túlharsogta újszülött sírásomat. Ismerőseim azt szolták mondani, hogy annyi idős vagyok, mint a köztársaság. Nem úgy van, két évvel vagyok fiatalabb.

Apám az idő tájt különbözőképpen kereste a pénzt — házalóként, csempészként, seftelőként, de leggyakrabban a kávéházból hozott haza pénzt, ahova kártyázni járt.

Soha sem történt meg, hogy pénz nélkül jött volna haza. Családunk első tagja volt, aki Európában kereste a pénzt. (Az Európa Szálloda máig áll — a szerző megjegyzése)

A Posta utcában laktunk az első emeleten. Kétéves voltam, amikor egy napon a dadám az ablakpárkányra ültetett. Nekidőlttem az ablaknak, kinyomtam az üveget, és kiestem. Egy véletlen járókelő kapott el, előbb az ő kezére estem, majd a földre. A horzsolásoktól eltekintve, hál'istennek, nem esett bajom. A véletlen járókelő tengerész volt. Hogy mit keresett a szárazföldi Kassán az éppen olyan rejtély, mint csodálatos épségben maradásom.

Tengernagy tenger nélkül. Nagymamám mesél. »1937-ben tizenhét éves voltam, és a Šrebár utcai gimnáziumba jártam, mint később édesanyád, majd te is. Kassán akkor nyitották meg a Városi Uszodát. Sok időt töltöttem ott a barátnőimmel, akikkel mindenféléről beszélgettünk, természetesen a fiúkról is, róluk mindenekelőtt. Egy napon Magda barátnőm megdöbbenve beszélt arról a férfiről, aki elbűvölte. Csodálkoztam, hogyan tetszhet neki egy olyan öreg és nevetséges ember, nem értettem csodálatát. Csak később értettem meg, hány embert bűvölt el Adolf Hitler.

Apám késő este vagy reggel tájt szokott megjönni az Európa kávéházból, és a nagyhatalmak által elosztott Új Európáról elmél-

kedett. Amikor apám üdülésről vagy új lakásról álmodott, ábrándozva mondogatta: »Ha majd visszajönnek a magyarok...«. Van, aki egész életében a lottónyereményre, más a gazdag nagybácsi örökségére vágyik, az én apám a magyarok visszatérésére várt.

Az uszoda falára valaki felírta: »Ez Magyarország!« Néhány nap múlva a felirat alatt megjelent egy másik: »Ez nem Magyarország, hanem uszoda, te ostoba!«

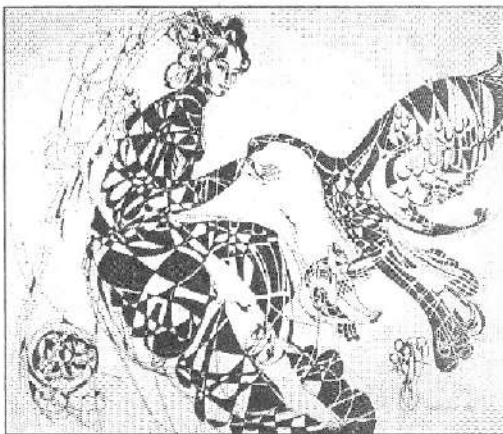
Emlékszem, hogyan hallgattuk a rádióban 1938 novemberében a Bécsi Döntőbíróság határozatát. A bemondó elkezdte olvasni a Magyarországhoz visszacsatolt városok nevét. A felsorolásnak egészen a végén, végtelen hosszú szünet és mély lélegzetvétel után kimondta, amire rég vártunk — és Kassa». Örömlünkben teljesen magunkon kívül voltunk, míg apám ünnepelni ment az Európába, némely barátnőm Csehország felé vette útját. Kassára bevonultak a magyarok, a király nélküli királyság része lettünk, az ország élén a flotta nélküli admirálissal. Dédapád előnyös állást remélt az államigazgatásban, melyről, a magyarok visszajövetelét várva, sokat álmodott.

Am a magyarok bevonulásuk után a hivatalnoki állások nagy részét is elfoglalták, »anyásoknak«, anyaországi lakosoknak nevezték őket. Nem voltak kassaiak, s ezt nagyon sértőnek találtuk. Rádöbentünk, hogy kétféle magyarok léteznek — »anyások« és »felvidéki beneškommunisták«.

Apám ugyanúgy állandó jövedelem nélkül maradt, mint a Csehszlovák Köztársaság idején. A kávéházban azt tanácsolták neki, hogy költöztető vállalatot hozzon létre. Megkezdte a cseheknek Csehországba, a szlovákoknak Szlovákiába és a magyaroknak az új területekre történő költöztetését. A nagyhatalmak egyezségének köszönhetően családunk végre jobban élt. Tán a hön öhajtott tengerparti nyaralás helyére vált volna, de közeledett a háború.

A papagájos hölgy. Nagymamám mesél. »Az 1939. évi strandidény végén kitört a háború. Nem tudtuk felfogni, mit is jelent ez valójában, mi csak a »felszabadítást« ismertük, miként a magyar katonák bevonultak Kassára. Csillogás, zene és parádé. Sehöl vér, sebesülés, rothadás. Én az érettségi után voltam, először a postán dolgoztam, majd titkárnőként helyezkedtem el a katonaságnál, a hadkiegészítő alakulatnál. A besorozottak behívót rendszereztem. Annak idején már jártam a nagyapáddal. Az uszodához vezető úton a Molnár utca végén szokott állni a »papagájos néni« — az idős asszony papagájjal a vállán jósolta a jövőt az arra járóknak. Egyszer arra sétálva a fiatal, elegáns bírójelölttel, a te nagyapáddal, megálltunk nála, s hagytuk, hogy a papagáj átadja nekünk a cédulát, melyet hosszú csőrével egy kosárból húzott ki. A cédulán az állt, hogy a fiatalúrnak rövidesen egyenruhát kell majd felöltönie. Nagyapád nem volt babonás, de azon a napon nagyon szomorú volt. Nem minden fiatal férfit örült a hadseregnek. Voltak, akik kimondottan szerencsétlennek érezték magukat, a sorsot szidták, amiért el kell hagyniuk városukat. A papagáj itta meg a levét, egy napon valaki elvitte és megsütötte.

Én továbbra is rendeztem a behívókat, míg egyszer az egyikre nagyapád címét kellett volna ráírnom. Vagyis a nagyapádat, aki még fiatal jogász, bírójelölt és az én kérésem (Évike jelöltje) volt. Megmagyaráztam az előljáróknak, hogy ezt az embert nem kell behívniuk. Az előljáró okosan egyetértett, néha ő is átiratta velem a már kitöltött lapokat. Így kissé becsaptam a sorsot. Behívhatták volna nagyapádat, s nem biztos, hogy visszatért volna.

Silvia Șerban

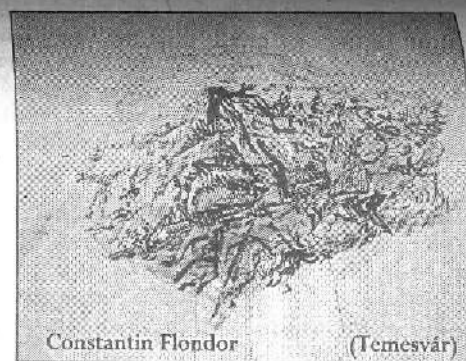
(Bukarest)

Balla D. Károly

Halálos csók

avagy

hagyomány-e a provincializmus?*

Constantin Flondor

(Temesvár)

A hagyományok kérdésének ott és akkor fokozottabb a jelentősége, ahol és amikor ezekről a hagyományokról mesterségesen kívántak eltávolítani valamely nemzeti vagy nemzetiségi közösséget. Közismert tény, hogy a Szovjetunióban a kommunista ideológiával átítatott kultúrpolitika a saját érdekeinek megfelelően egyes hagyományokról azt állította, hogy azok haladók, ezért ápolni kell őket, más hagyományokat viszont burzsoá csökevénynek minősített és teljes kiirtásra törekedett. Érthetően a kollektív bűnösséggel vádolt kárpátaljai magyarság kulturális öröksége ez utóbbi kategóriába tartozott, és, mint köztudott, a birodalom eme periferiáján magyar nyelven évtizedekig csak túllihegően pártos irodalmat lehetett művelni, olyant, amely teljes mértékben megfelelt nem csupán a szocreálnak, hanem a kultúrát a politikai jelszavak szintjén értelmező helyi politikai kommisszárok primitív ízlésének is. A hagyományok közül csak a forradalmiaknak lehetett létjogosultsága, de még itt sem ártott disztingválni, mert Petőfi alakja gyanún felül ugyan, ám Adyt és József Attilát már kicsit fel kellett tupírozni, hogy az előbbi ne szimbolizmusával vagy istenes verseivel kelte fel a figyelmet, hanem inkább az őszirózsás forradalom viharadarának, vagy még inkább az 1919-es Tanácsköztársaság előhírnökének tűnjék, utóbbi pedig teljes egyértelműséggel illeszkedjék a töké által szorongatott kommunista proletárköltő sablonképbe.

A nemzeti irodalom forradalmi hagyományainak a felmutatása mellett megfogalmazódott az igény arra is, hogy előzményre, hagyományra találjon a formájában nemzetinek, tartalmában szocialistának hirdett kisebbségi magyar irodalom is; és mivel Kárpátalján ennek megfelelő tradíciók nemigen akadtak, a valaha itt alkotó lírátorok munkássága helyett a „szovjet magyarok” elmélete azonnal rámutatott az egyetlen megfelelő forrásra: a moszkvai magyar emigrációra. Azaz: a szovjet kultúrpolitika boszorkánykonyhájában a moszkovita emigránsok szellemi magjával igyekeztek mesterséges úton megtermékenyíteni a kárpátaljai magyar irodalmat. Így vált lombikapánkká Zalka Máté és Karikás Frigyes, Gergely Sándor és Hidas Antal, no és, persze, Illés Béla, akik az időtájt Kárpátalján a legnagyobb magyar íróknak számítottak.¹

Évtizedeken át ezen elv alapján készültek a gyakorlatban a kárpátaljai magyar irodalom művei, amelyekben ott zengett a pártvezérek neve, ott lobogott a vörös zászló, ragyogott az ötágú csillag, repdesett a békegalamb, és a pozitív hősök sugárzó arccal néztek a boldog jövőbe.²

Am ez a szellem-genetikai erőszakotétel, mint ahogy idővel maga a rendszer is, hosszú távon nem mutatkozott életképesnek. Kovács Vilmos már a 60-as években őszintébb, kritikusabb hangot igyekezett megütni, fiatalok egy csoportja³ pedig a 60-as évek végén, 70-esek elején másféle tájékozódási pontokat keresett: felfedezték a maguk számára a vidék földörkincseit, tanulmányozták történelmét, fellautatták megismerték a valaha itt élt alkotók műveit. Némli túlzással: életre keltették a hely szellemét. Akkor ez a tevékenységük ki is váltotta a hivatalosak rosszallását és retorzióit, de a genius locit többé nem lehetett semmilyen palackba bezárni: megtermékenyítette — ezúttal valamivel természetesebb úton — műveiket, beépült világnézetükbe.

A hetvenes években még nagyjából külön táborban találjuk a hatalom elvárásainak megfelelni igyekvő írókat és az ellenzéki magatartásúakat, de — utólag visszanezve legalábbis — már akkor felfedezhető az a közös nevező, amely a nyolcvanas években aztán kialakítja a többé-kevésbé egységes kárpátaljai magyar irodalmi hangot.

S hogy mi ez a közös nevező? Szerintem: az elkötelezettség. A különbség nagyjából annyi, hogy az előbbiek a tupírozott szovjet valóságot, az utóbbiak a magyar közösség iránt voltak elkötelezettek.⁴ A szocialista kultúra azonban, mint tudjuk, igen fontosnak tartotta a népiséget, a tömegekkel való szoros kapcsolatot, így ez a különbség a mából nézve egyáltalán nem tűnik áthidalhatatlannak. Ezért fordulhatott elő,

hogy a két elkötelezettség akár egyazon írónál is azonos intenzitással ölthetett alakot, nem ritkán meggyőző irodalmi erővel.⁵

A nyolcvanas évek az irodalmi konszolidáció évtizede Kárpátalján. Az ellenzéki magatartásúak elhagyják radikalizmusukat, a pártosak pedig a kötelező penzum teljesítése mellett igyekeznek őszintébb hangot megütni. Eközben mit sem változik írónk elkötelezettsége, mindannyian a közösség szolgálatában állnak, a különbség lassan már csak annyi, hogy egyesek eleinte inkább a szovjet nép részeként kezelik a kárpátaljai magyarságot, mások ellenben inkább a magyar nemzethez tartozását tartják fontosnak. Am az ellentétek közelednek egymáshoz és az átfedések ekkor már egyre nagyobbak: a pártosabb oldalon a forradalmi múlt, a munkásmozgalom és a békeharc megéneklése mellett mind több a tájvers, a gondolati líra, és feltűnnek — például — a mitológiai alakok; míg a másik, a nemzetibb oldalon a magyar történelem és irodalom alakjai mellett a versekben megjelenik Majakovszkij, megjelenik a Béke-távezték és a bányászors.⁶ És amit előbb lassan közös nevezőre hozott az elkötelezettség, azt utóbb szinte teljesen kiegyenlíti a kettős kötődés közös felvállalása. E fogalom a nyolcvanas évek második felében kapott létjogosultságot, amikor a fellazuló ideológiai szorításban már ki lehetett jelenteni, hogy régióink magyar szellemi élete amennyire része a szovjet kultúrának, legalább annyira része a magyar művelődés egyetemességének is.

Nagyjából ekkorra véglegesedik és rögzül a tartalmi és formai jegyek azon összessége, amelyek együttesen a kárpátaljai magyar irodalom meghatározó kánonját képezik.

És hogy mi a jellemző erre az egyedül üdvözítőnek tekintett és a magunk számára már-már kötelezőnek gondolt hangra — például a költészetünkben?

Mindenekelőtt, természetesen, az elkötelezettség. Maradéktalan elfogadása annak a tételnek, hogy a költő a közösség nevében és érdekében szól. A kárpátaljai magyar verseket átjárja a küldetéses felelősségtudat, a történelmi múlt felvállalása. Emellett és ennek megfelelően műveinkben ott tolong egymás sarkára taposva a tájélmény, a szülőföld iránti hűség, a historikus magyarságtudat, a nyelvvelélő szándék, az identitásformáló akarat, a nemzetmentő elhivatottság.⁷ E tartalmi követelmények nagyjából meghatározzák a formai jegyeket is: a kárpátaljai magyar vers általában közérthető, zárt felépítésű, hagyományos verselésű.⁸

Így érkezünk a kilencvenes évek küszöbére, amikor Kárpátalján húsznál is több aktív költőt tartottunk számon, s joggal gondoltuk úgy, hogy a demokratizálódás útjára lépő, független Ukrajna megalakulásával és a cenzúra megszűnésével immár semmi akadály nem lehet tehetségük még teljesebb kibontakoztatásának: nyilván megered a pennájuk, születnek majd a remekművek és az íróasztalírókból is előkerülnek a korábban publikálhatatlan írók.

Ehelyett azonban mi következett? Először is kiderült: az íróasztalírók üresek. Azaz: sem a korábban az ellenzéki felvállalók, sem azok, akik állítólag csak színleg tettek eleget az elvárásoknak, nem írtak a diktatúra évtizedei alatt publikálhatatlan műveket. Másodszor: a tény, hogy kitért a szabadság, alkotóinkat nem felszabadította, hanem inkább zavarba ejtette és sokukat megbénította. Harmadszor: a kilencvenes évek elején megjelenő (verses)kötetek anyagából kiderült: mind a legjobbaink, mind a középszerűen alkotók teljes addigi életműve nagyjából egyetlen-versestől egy-egy (akkor is, ha ez az anyag két-három kötetben variálódik⁹). Negyedszer: több alkotónk beállt politikussnak, s mint a gyakorlat mutatja, az ilyesmi ritkán segíti elő az írói elmélyülést. Ötödször: akadt, aki a határok átjárhatóbbá válását kihasználva — elkötelezettségéről bámulatos gyorsasággal megfeledkezve — végleg búcsút mondott Kárpátaljának.¹¹ Hatodjára: kiderült az is, hogy a mindennapi megélhetési gondok erősebben visszafogják az írói ihletet, mint a politikai presszió.

Végül pedig — hetszere: a hetedik te magad légy — (számomra legalábbis) kiderült az is, hogy a kollektív nemzeti-nemzetiségi tudatra épített azon költői magatartás, amely az individuumot, az alkotói autonómiát háttérbe szorítja — nos, ez az attitűd a megváltozott (cenzúramentes, de egzisztenciális szempontból labilisabb) körülmények között nem képes új energiákat felszabadítani. Míg ugyanis a politikai lefojtás idején minden apró történelmi utalás, a sorsverések, kisebbségi sérelmek minden metaforába-rejtése, a hűség, az elhivatottság minden példázata jelentős versszervező helyzeti energiát hordozott, addig a szorítás megszűntével ez a potenciál is megszűnt, és ha a felhajtó erő a korábbi költeményeket magásra röpítette, akkor a hasonló tartalommal manapság születő versek sután vergődnek a porban.

Vergődnek a porban, állítom, és a port itt, persze, szimbolikusan értem. Úgy látom ugyanis, irodalmunknak most kezd igazán kiderülni földhöz ragadtsága, provincializmusa. Most válik igazán láthatóvá, milyen hiányok ásitóznak itt és a hátrányok miféle szövedéke női be még a figyelemre méltó kezdeményezéseket is.

A hiánylistát pedig éppen a hagyományokkal kellene kezdenünk. Azzal, hogy Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros kulturális szempontból mindig is peremvidékek, provinciának számított, a hosszabb-rövidebb időt itt töltő nagy nevű írók legtöbbször nem kötődtek szervesen a vidékhez, az egész életükben itt alkotók pedig igen ritkán hoztak létre igazán jelentős műveket. Folytathatnánk azzal, hogy — mint egy kritikusunk, M. Takács Lajos megjegyezte — mai irodalmunknak sincsenek Kányádi Sándorai és Sütő Andrásai; vagy hosszan sorolhatnánk a hiányműfajokat, megemlítve az érdemi irodalomkritika hiányát¹², azt, hogy a visszajelzések tartós elmaradása is hozzájárulhat a torzulások kialakulásához és rögzüléséhez.

Legnagyobb hiányszágunknak, gyengénknék én egy ideje azt tartom, hogy irodalmunk beszűkült, a „közszolgálatosság” csapdájába esett. Ugyanis az előttünk járó nemzedék, miközben az elkötelezettséget akár pártosan, akár népi-nemzeti vonatkozásában értelmezte, azt vallotta (s ezt az én generációm is elfogadta), hogy kisebbségi helyzetben káros az individualista alkotói felfogás, káros a kísérletezés, romboló hatása van az avantgárdnak és az izmusoknak, a posztmodern pedig maga a mételey.

Ezért történhetett meg, hogy az effajta próbálkozások nem tudtak kibontakozni, nem kaptak pozitív visszhangot — általában fórumot sem —, és egészen a kilencvenes évekig nagy jából el is vetéltek, csupán egy-két alkotónk írói világában lehet a modernizmus bizonyos nyomelemeire rátalálni.

Amikor a cenzúra megszűntével és a politikai presszió enyhülésével a küldetéses irodalom alól kifutni látszott a talaj, talán szükségszerűen bukkant fel fiatalok egy csoportja, amelynek tagjai részben az avantgárdban (Cséka György), részben a posztmodernben (Pócs István, Lengyel Tamás), illetve részben az ezek tapasztalatát is felhasználó intellektuális modern gondolati lírában (Bagu László) találták meg önkifejezésük — és nem szerepvállalásuk! — egyéni módjait.¹³

Jegyzetek

* Egy korábbi tanulmány részben átdolgozott, felfrissített és jegyzeteiben kiegészített változata.

¹ Erről bárkit meggyőzhetnek a kárpátjai magyar iskolákban használatos korabeli tankönyvek.

² A szerző nem kívánja elhallgatni, hogy a 70-es években maga is írt Lenin-verseket és nem egy korai művében megemlíti a munkahősöket, elítélte a nyugati propagandát stb.

³ A Forrás Irodalmi Stúdió tagjai

⁴ Cséka György hasonló következtetésre jut egy esszéjében, amelyből jelen frásom címét is kölcsönöztem. Cséka mindkét tábor alkotómódját „szocialista-realistának” nevezi abban az értelemben, hogy íróink a tartalmat, a mondandót a csupán eszköznek tekintett forma előfelé helyezték. Szerinte a más-más hagyományra támaszkodó két tábor közti különbség már eleve is csak látszólagos volt: »A kétféle hagyomány szembenállása (gondolok itt Balla László és Kovács Vilmos, a Forrás Stúdió és a hatalom, ill. a József Attila Stúdió szembenállásának legújabb példájára) azonban látszólagos, éppen irodalomfelfogásuk alapjainak azonossága, formálási módjaik hasonlósága, „problémátlansága” miatt. Sajátos módon ezért a hatalomnak ellenálló, ellene (szolidan) lázadó, „igazmondó”, „szolgáló”, „magarságot őrző” művek (Kovács Vilmos: Holnap is élünk e. regénye, Zselicki József, Vári Fibián László és mások művei) halálos csókban formak össze azzal, ami ellen, amivel szemben megfogalmazták magukat (különválasztani e kétféle hagyomány alkotásait csak irodalom kívüli — morális, politikai — szempontok szerint lehetséges),

és a mérhetetlenül cinikus, a kommunista irodalompolitikát (túl sikeresen) kiszolgáló, vagy csak vele kompromisszumokat kötő művek (Balla László ezirányú munkássága) magukkal rántják a lefedésbe (ama korszak múltával) az egyelőként ideológiájukban rokonszenves, igazukat, identitásukat megfogalmazó, „szolgáló” alkotásokat» (Cséka György: A kárpátjai magyar irodalom, Pannon Tükör, 1999/1.)

⁵ Példáknak felhozhatók — nevesebb íróinkat említve — Füzesi Magda, Ferenczi Tihamér, Horváth Sándor, Dupka György akkor írt versei, Nagy Zoltán Mihály korai novellái (illetve egy közismertebb, nem-kárpátjai példa: Váci Mihály életműve). Verseikben a nép, a közösség — elkötelezettségük tárgya — a polgári társadalmat eltorzító forradalom által felszabadított, boldog jövődöntő (kommunizmust) szorgos munkával építő népként, tömegként jelenik meg.

⁶ Az egységsülés folyamata nagyjából-egészében a közel két évtizeden át működött (1971-1989) József Attila Irodalmi Stúdió (Alkotókörösség) keretei közt ment végbe, s a tendenciát jól megfigyelhető a stúdiósok fórumában, a Kárpáti Igaz Szó e. napilapba tördelt Lendület e. irodalmi oldalakon közreadott publikációk alapján.

⁷ Utalás Vári Fibián László és Fodor Géza verseire

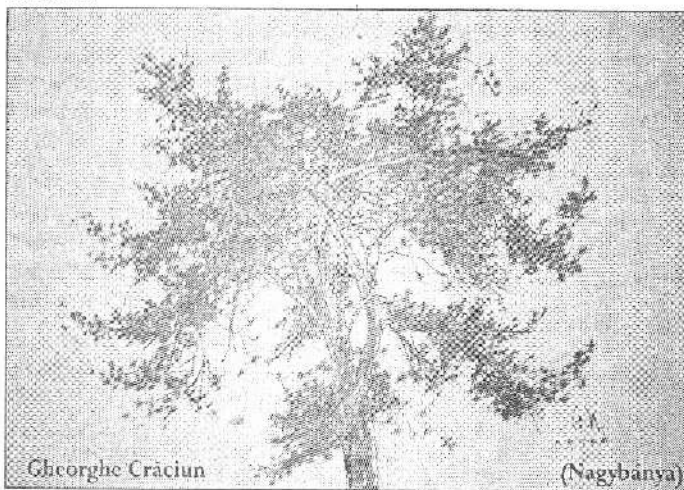
⁸ Előretek, kivételek persze akadnak. Említhetnénk például Fodor Géza költészetét: minden elkötelezettsége és szolgálatvállalása mellett alkotói világában dominál az intellektuális, elvont, olykor nehezen felfejthető líra

⁹ F. témával részletesebben is foglalkoztam e két tanulmányban: Szereptudat és szereptévesztés a kárpátjai magyar iro-

dalomban (in: Balla D. Károly: A hontalanság metaforái. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2000.); illetve: Hagyomány vagy klisé? Rögzült motívumok az utóbbi évek kárpátjai magyar verspublikációiban. (A Határon Túli Magyar Irodalom Hete Szekesfeherváron és Fejér Megyeében e. konferencián tartott előadás, 2001. okt. 10.)

És valóban. Ezen fiatalok fellépése úgy hatott Kárpátalján... Hogy is? Identitásunk elkötelezettjei a vasárnapi töltött káposzta után a ház elé kitétték a vjaszsvászonnal fedett konyhaszékeket, odakészítették a tájjellegű savankás házibort, majd népdalokat és hazafias nótákat dúdolta békésen utolsó kezdték. És ekkor mintha... Mintha motorkerékpárral bördzseks rockerek rontottak volna közéjük. Micsoda senkiháziak, semmi sem szent nekik. Becsmérlik a töltött káposztát, lesajnálják az ultit, csak biggyesztenek az igaz dalok hallatán, és egyikük sem termelt még soha életében egyetlen liter tájjellegű savankás házibort sem. — Hát fusson, akinek nincs bora. — És el is futnak. Ma már mind a négy fiatal költő Magyarországon él. Hamburgert és pizzát esznek, pezsgőt, sört vagy tonikot isznak, metálzenét, dzsesszt és worldmusicot hallgatnak, pókert játszanak és brizselnek, de ennél is jobban szeretnek az Interneten szörfölni. Ja, mellesleg kirúgó, a szülőföld gyökereiről teljesen levált modern folyóiratot is alapítottak Véletlen Balett címmel.

A kárpátjai magyar ugaron viszont, „hal’istennek”, továbbra is törednek a hagyományok, és a közszolgálatosság műsaja szorgosan lehel a csókokat a poéták homlokára.

lomban (in: Balla D. Károly: A hontalanság metaforái. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2000.); illetve: Hagyomány vagy klisé? Rögzült motívumok az utóbbi évek kárpátjai magyar verspublikációiban. (A Határon Túli Magyar Irodalom Hete Szekesfeherváron és Fejér Megyeében e. konferencián tartott előadás, 2001. okt. 10.)

¹² Érvényes ez a hátrányos tehetségű Ferenczi Tihamér, Balla Terézre, Horváth Sándorra, Tarczy Andorra esetéig, mint a kiváló Fodor Géza és Vári Fibián Lászlóra is - megjelent 2-3 verseskötetük gerinóit ugyanaz a 25-30 vers képezi — ezeket hol néhány újabban születettel, hol korai zseniálakkal szaporították; Czébely Lajos, Zselicki József és a többi évtizede Budapesten élő, de magát kárpátjai költőnek tekintő S. Benedek András a rendszerváltás óta egyetlen keresetű kötetnyí versanyagot tudott az olvasó asztalára letenni, ezekben is gyakorlatilag 25 esztendő teljes költői termését találhatók; ha tüzetesebben megvizsgáljuk, nem mutatnak sokkal jobb képet Füzesi Magda kötetét sem: új és újabb gyűjteményei bő kánállal merítenek a korábbiak anyagából.

¹³ Csak a kötettel már itthon rendelkező, a 90-es években elkészült költőket említve: Balogh Balázs, Imre Sándor, Fintó Éva, Balla Teréz

¹⁴ A legutóbbi időszak itt örömdetes változást hozott. Sorra jelennek meg a prózaíróként is figyelemre méltó Penckőfer János monografikus igényű kétfülvű műelemzések.

¹⁵ Költészettükkel külön tanulmányban foglalkoztam: Négy kísérlet a megújulásra, UngBereg 1999.

öthalom

A Müncheni Magyar Intézet az egyetemisták és művészek városrészének számító Schwabing negyed egyik csön-

UNGARISCHES INSTITUT

desebb utcácskájában, a Beichstrasse 3. szám alatti ház földszintjén és első emeletén található. Jól felszerelt könyvtára egyaránt kínál régi kincseket és érdekes újdonságokat. Dr. K. Lengyel Zsoltal, az intézmény örökké elfoglalt vezetőjével, kellemes pipafüsttől illatozó, hangulatos dolgozósobájában beszélgettünk.

Tudomány és művészet

Bajor—magyar hungarológiai műhely Münchenben

A Müncheni Magyar Intézet jövőre ünnepli fennállásának negyvenedik évfordulóját. Még hozzá jó erőben, óvatos de-
rűltással. Pedig a Kárpát-medencén kívüli magyarságkutatásnak e több szempontból is egyedülálló műhelye felett nem is oly rég már-már megkondukt a lélekharang...

Intézetiünk az 1990-es évek végén súlyos létfenntartási gondokkal küszködött. Induláskor a két világháború közötti interdiszciplináris magyarságtudomány hagyományából merítette eszmei indítékát, a hidegháborús viszonyok közepette természetesen lemondva bármiféle magyar állami segítségről, tehát azon tényező igénybevételéről, amely az önként vállalt hagyomány keletkezésekor, az 1920-as években, mérvadó szereppel bírt a két háborús vesztes, Magyarország és Németország baráti viszonyába ágyazott külföldi hungarológiában. A magyar emigráns személyiségek által kitalált és megalapított, majd nem magyar szakmai képviselők egyre nagyobb mértékű hozzájárulásával irányított és működtetett Ungarisches Institut München történetének első három, főként személyi változások nyomán egymástól elkülönülő szakaszában (1962-1968, 1968-1980 és 1980-1999) kizárólag németországi pénzforrásokra pályázhatott. Ugyanakkor alapvetően magyar témákra összpontosított. Ezért számolnia kellett azzal, hogy létjogosultsága, amelyet a befogadó ország adófizetőinek a terhére alakított ki, előbb-utóbb megkérdőjeleződik. Ellátmányainak szerény mértéke mindenesetre azt valószínűsíti, hogy bajor finanszírozói legkésőbb a hetvenes évek elejétől újra meg újra eltűnődhetnek: mire való egy magyar intézet Münchenben? Más szavakkal: miért volna érdemes egy olyan müncheni intézetet, amely lényegében magyar érdekltségű, a minimálisnál nagyobb

összeggel támogatni? E kérdés az intézet történetének harmadik szakaszában, az 1990-es évek második felében, egyre égetőbbé vált, és a kedvező bajor hivatalos válasz váratott magára. Ezért a Müncheni Magyar Intézet — bezárásának komoly veszélyét elhárítandó — eldöntötte: maga kínál kimerítő választ. Az, hogy nem teljesen esélytelenül látott önmentéséhez, két körülménynek volt köszönhető: egyrészt a költségvetési akadályok ellenére évtizedeken át folyamatos, hiánypótló és színvonalas munkájának — amelyet az evaluációs bizottság zárójelentésében továbbműködtetése mellett szülő érvként méltatott —, másrészt annak, hogy tíz évvel a magyarországi rendszerváltás után megérett az idő a Müncheni Magyar Intézet elhelyezésére a német—magyar államközi kapcsolatok összefüggésében.

Milyen gyakorlati megoldást sikerült erre találni?

Az intézet, a Németországban bevett szokás szerint, egy — már 1963-ban — bíróságon bejegyzett egyesület saját szervezeti szabályzattal működő intézményévé alakult 1999/2000 fordulóján. A munkáltatói jogokat az egyesület gyakorolja, amelyet kétharmad részben a Bajor Szabadállam, egyharmad részben a Magyar Köztársaság támogat. Mindkét oldalon a kulturális tárca biztosítja a költségvetési tervek alapján megkérve nyezett ellátmányt. A 2001. költségvetési évben így öt (teljes vagy félállású) állandó és nyolc részdíds feladattal megbízott munkatársat foglalkoztathatunk. Az új helyzet sajátossága abban áll, hogy míg az intézet korábban kizárólag a német szövetségi vagy a bajor tartományi kormány anyagi fedezetével lényegében tudományos funkciókat látott el, úgy ma már kétszeresen vegyes alkut: bajor—magyar és tudományos-kulturális intézet.

Mit jelent az utóbbi „kombináció”?

Korábban kizárólag tudományos munka folyt intézetünkben. Például történészek, társadalomtudósok és a humán terület egyéb szakértői publikáltak éves rendszerességgel megjelenő kiadványainkban. Ez a tudományos profil megmarad, de a két ország nyitottabbá — egymás iránt is nyitottabbá — válásával 2000-től kibővült művészeti, főleg irodalmi és zenei rendezvényekkel. A magyar kultúrát „megnedzselve” havonta legalább egyszer a nyilvánosság elé lépünk. Csak az irodalomnál maradva: idén az év első felében volt egy nagy sikerű Szabó Magda estünk és egy Pilinszky János összedíltásunk; szeptemberben Esterházy Péter Harmonia Caelestis-ének német fordítását mutattuk be a szerző részvételével, októberben Darvasi László olvasott fel A könnyemutatónyosok legendája című regényéből annak német nyelvű megjelenése kapcsán. (Az utóbbi két eset München legelőkelőbb irodalmi központjában, a Literaturhausban rendeztük). E műsorokat egy három részből álló Márai Sándor sorozat követi, szintén a Literaturhaus-szal együttműködve. Ezek révén nemcsak a szerző szépirodalmi munkáit követheti nyomon a német közönség — amely egyébként néhány éve élénken érdeklődik életműve iránt —, hanem egy dokumentumkiállítást is nyitunk életéről és politikai jellegű írásművészetéről, a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen. És éppen a napokban, november 20-án, a Zündelők című, 1930-ban megjelent Márai-regény első németországi kiadásának alkalmából Klaus-Maria Brandauer olvas fel e kötetből. Az, hogy mit jelent a világhírű osztrák színész részvétele a huszadik századi magyar szépirodalom e kimagasló alakjának népszerűsítésében, aligha szorul különösebb magyarázatra.

A magyar történelmet viszont egy október végén zárult grandiózus kiállítás vitte közelebb rengeteg német emberhez.

Bízást állíthatjuk, hogy a passauai „Bajorország és Magyarország ezer éve” című történelmi kiállítás az utóbbi évek legnagyobb ilyen jellegű és magyar tematikájú kulturális vállalkozása volt külföldön. Jelentős érdeklődés mutatkozott iránta mind a német, mind a magyar közönség részéről, beértve a két ország kulturális és közeleti személyiségeit is. A bajor kormány kezdeményezésére és jelentős anyagi támogatásával jött létre, a főszervező az augsburgi Haus der Bayerischen Geschichte volt, amely a müncheni tudományügyi minisztérium egyik hivatala. Közel fél év alatt (2001. május elejétől október végéig) százhuszezer látogatója volt, s ezzel eddigi legsikeresebb kiállítását bonyolította le az augsburgi in-

tézmény. Az év végétől a magyar szervező, a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum mutatja be az anyagot. A Münchener Magyar Intézet szakmai tanácsadóként vett részt ebben a munkatervben, az első forgatókönyv megírásától az előkészítő szakmai konferenciák megszervezésén át egészen a megnyitó programjának összeállításáig, sőt, azon túl is, például a német és a magyar sajtót tájékoztató anyagok elkészítésével. A tömérdek aprólékos munka során ritka élményben volt részünk: hiszen nem hétköznapi jelenség a kulturális életben, hogy a magyar fél felé a külföld közeledik ilyen mértékben, ekkora céltudatos-sággal — és ekkora eredménnyel.

Az irányváltás óta eltelt két év mérlege tehát pozitív.

Helyzetünk átértékelése egy olyan jövőképfelvázolását indokolta, amely értékesíti a hunga-

rológia mind magyar, mind pedig bajor oldalon tapasztalható korszerűsödési kísérleteinek a tanulságait. Ennek megfelelően a Münchener Magyar Intézet interdiszciplinárisan tudományos jellegével, különösen pedig történettudományi és politológiai tevékenységével egyrészt régi hiányt segít pótolni a külföldi magyar kulturális intézetek, illetve egyetemi lektorátusok hálózatában, másrészt német egyesületi jog szerint szerveződve és helyi munkatársakat alkalmazva egy tudományos alapú és a többi külföldi magyar intézethez viszonyítva olcsóbb személyzeti struktúrával rendelkező magyar képvisleti formát tart fenn. A rá vonatkozó kormányközi megállapodások is azt bizonyítják, hogy a magyar államigazgatástól való viszonylagos függetlensége ellenére betöltheti a maga kedvező szerepét a bajor és a magyar állam viszonyában.

HUDY ÁRPÁD

Dr. K. Lengyel Zsolt 1960-ban született Kolozsvárott. Édesapja, Lengyel Kornél (1929-1998) vegyészmérnök, anyai ágon nagybányai; édesanyja, született Szabó Györgyi, szintén vegyészmérnök, aradi, a Zárda egykori növendéke.

1967 és 73 között a kolozsvári zenelíceum zongoraszakos diákja, a következő tanévet **Aradon**, a Márégesti (Kossuth) utcai iskolában végzi, Sántha Alajos magyartanár osztályában. De már ezt megelőzően rendre a Maros parti városban tölti vakációit, nagyszüleinél.

1973/74-ben családja Nyugat-Németországba települ, tanulmányait a Hessen

tartományi Bensheimban folytatja, itt érettségizik 1980-ban.

Felsőfokú tanulmányait a **Heidelbergi Egyetemen** kezdi, ahol újabb kori történelmet, politikatudományt és filozófiát hallgat, majd a **münchener Ludwig Maximilian Egyetemen** folytatja, kelet- és délkelet-európai történelem, politikatudomány, valamint általános és összehasonlító irodalomtudomány szakon. Itt teszi le kisdoktori vizsgáját 1986-ban.

1992-ben szerzi meg nagydoktori címét a korai transzilvanizmus eredetéről és formáiról írott disszertációjával, mely 1993-ban jelent meg a **Münchener Magyar Intézet** kia-

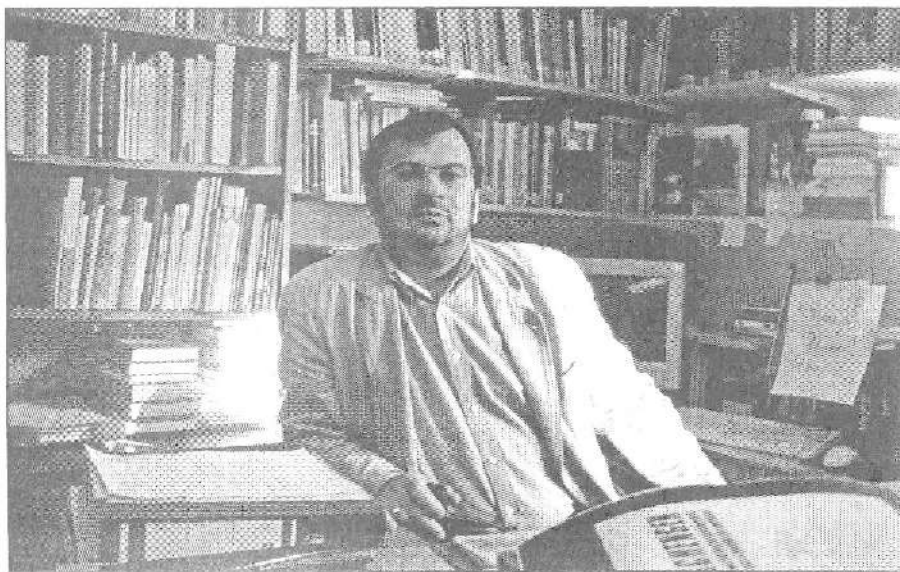
dásában. Ennek az intézménynek 1984 óta tudományos munkatársa, 1998-tól pedig ügyvezető igazgatója.

Kiterjedt magyar és német nyelvű szakírói és előadói tevékenységet 1983 óta folytat. Több éve óraadó tanára, illetve tudományos munkatársa a müncheni Ludwig Maximilian Egyetem keretében működő **Kelet-Európai és Délkelet-Európai Történelmi Intézetnek**.

Kutatási súlypontjai: a hungarológia mint interdiszciplináris tudományág; térségünknek 19. és 20. századi történelme; valamint a politikai és közigazgatási rendszerek, nemzetközi és interetnikus kapcsolatok, nemzeti kisebbségi kérdés és politikai eleméletek.

A Münchener Magyar Intézet ügyvezető igazgatójaként az intézmény működését és képviseletét biztosító, sokrétű tevékenysége, valamint a számos magyar vagy német nyelvű nyilvános program megtervezése és lebonyolítása mellett a **Studia Hungarica** könyvsorozat és az **Ungarn-Jahrbuch** (Magyarország Évkönyv) folyóirat kiadásának gondozásával is foglalkozik.

Feleségével, a szintén Kolozsvárról elszármazott Kalló-Lengyel Katalin zenepedagógussal és 1993-ban született három ikergyermekekkel, Ádámmal, Annával és Bálinttal együtt a München melletti Grafingban élnek.

Miriszlai Miklós
1957-ben született Székelyudvarhelyen. Marosvásárhelyen nőtt fel, Temesváron járt egyetemre. Mirisz Miklós néven a Fáklya Kiadónál jelent meg 1982-ben *Saját idő* című verskötete. 1988 óta Magyarországon él. *Kő kövön* című versciklusa, melyhez maga készített fa-metszeteket, Erdély, Partium és a Bánság városait idézi meg. E képes lírai füzért folytatásokban közöljük.

Miriszlai Miklós

Kő kövön (1.)

Anyátlan, megalázott múltunk
darabkát rakosgatom,
pedig lavina felszínére
kellene kapaszkodnom,
ahogy csattogó kerekre rímelve
lúktat ezer villanypózná,
egy-egy időtlenségbe tapadt,
ottfeledett peron-óra,
elsuhanó felirat,
városok kifeslett bélelése,
polyautas társam a ráncigáló,
elűzhetetlen révület,
föld alá tűnt támfalaim,
szánjátok meg bolyongásaim,
századoknak sírhantjain
kéirét hajlott gondolatim...
Hogy viselhetnénk el
a fakadó derűre lecsapó
száraz indulatvillámokat,

ahogy a litikon összeszedegelt
ismeretekből életre kel
egy kép, egy legenda, egy ükapa,
odébb penderítve a hétköznapi
fulléres gyötrelmeit,
a mindenkor hősjelölt seregeket,
hogyan nézhetném, miként pöffeszkedik
a törvénynek kikialtolt gyűlölet,
sikoltanék, s hangom lesz bűvópatak,
bár hallok a patkódobogást,
míg pirkadatkor városba
hajtatott István ükapám,
sóért és szárszámért, meg hogy
hazaért-e már Kossuth Lajos -
A kő nem elég maradandó,
a pergamen köpönyegként forgatható,
mégis a beépített, lebontott,
újra beépített téglá,
a szájhagyomány repedezett boltíve,

okiratok elzárt korhadása,
naponta futással váltott levél,
láda fia egérrágta kalendáriuma,
felbeszakadt főkönyve,
utcák, kapualjak lehelle
szól eleinkről, jó termésről, sáskahadról,
békéltenségről...
Összeszámlálom veszteségeimet,
a százados tetteket, a neveket,
a vonuló elpusztítottakat,
elősorolva csökönyösen és bevallottan
kivételezteimet,
gondosan föltárisznyálva
e legdrágább utazásra,
melyhez a menetjegy
idegsejtekkel fizetendő,
s hátrahagyom kinőtt holmim,
harminc esztendőmet,
e kiégett lármafák gyökerét,
barátaim különös hanglegjtését,
minden vagyonomat,
mi leltáramból kimaradt.

Montaigne az időről

Csordás Gábor készülő fordításából

Mi többiek pedig ostoba módon félünk a halál egy nemétől, amikor annyi másikon átestünk és átesünk. Hiszen nem csupán a tűz halála születés a levegőnek, ahogy Hérakleitosz mondta, és a levegő halála a vízé, hanem még nyilvánvalóbban láthatjuk ezt önmagunk esetében. Az érett kor elpusztul és elmúlik, amikor eljön az öregség, az ifjúkor véget ér az érett kor bekövetkeztével, a gyermekkor az ifjúkorával, a csecsemőkor a gyermekkorával és tegnapi nap meghal a mával, mint ahogy a ma meghal majd a holnappal; semmi sem maradandó, és semmi sem mindig ugyanaz. Hiszen ha így volna, ha mindig ugyanolyanok és ugyanazok maradnánk, hogyan örvendhetnénk most az egyik dolognak, máskor pedig egy másiknak? Hogyan szerethetnénk vagy gyűlölhethetnénk, dicsérhetnénk vagy kárhóztathatnánk ellentétes dolgokat? Hogyan lehetnének különféle vonzalmaink, nem őrizve meg ugyanazt az érzést ugyanabban az elmében? Hiszen nem valószínű, hogy változás nélkül más benyomásaink támadhatnának, és hogy aki megváltozik, az ugyanaz maradhat, márpedig ha nem ugyazaz, akkor nem is az. Hanem, még ha egyazon lét is, már nem egyszerűen az, szüntelenül a másik másává válik. Következésképpen a természetes érzékek csalatkoznak és hazudnak, amikor a látzatot annak veszik, ami, anélkül hogy egyáltalán tud-

nák, mi az. De hát mi az, ami valóságosan van? Ami örök, vagyis soha nem született és soha nem lesz vége; akiben az idő soha nem idéz elő változást. Mert az idő mozgékony valami, mely mintegy árnyékként mutatkozik a szüntelenül áramló és mozgó anyaggal, anélkül hogy valaha is megállapodna és állandósulna; melyhez e szavak illenek: előtte és utána, volt és lesz, és ezekből első pillantásra nyilvánvaló, hogy nem olyasmi, ami van; hiszen olyasmiről, ami még nincs a létben, vagy ami már megszűnt lenni, nagy ostobaság és nyilvánvaló hamisság volna azt mondani, hogy van. Ami pedig a jelen, pillanat, most szavakat illeti, amelyek segítségével látszólag megalapozzuk és fenntartjuk az idő felfogását, amint ezeket az ész felfedezi, ott helyben már le is rombolja őket: hiszen tüstént jövőre és múlta hasítja és választja szét, mintha szükségképpen kettéosztva akarná látni őket. Ugyanúgy vonatkozik ez a természetre, amit mér, mint az időre, ami méri. Hiszen abban sincs semmi megmaradó vagy maradandó; hanem ott is minden dolog vagy megszületett, vagy születik, vagy meghal. Ennélfogva bűn volna Istenről azt mondani, hogy ő az egyetlen, aki van, volt, vagy lesz. Mert ezek a kifejezések annak a változásai, átmenetei és viszontagságai, ami nem állhat fenn, nem maradhat meg a létben. Amiből arra kell következtetnünk, hogy Isten az egyetlen, aki semmi módon nem az idő mértéke szerint van, hanem egy mozdulatlan és változatlan örökkévalóság szerint, amely az idővel nem mérhető és semmiféle változásnak nincs kitéve; aki előtt nincs semmi, és nem lesz utána sem, aki nem újabb vagy nem régebbi, hanem valóságosan létező, aki egyetlen mosttal betölti az örökkévalót; és semmi sincs, ami valójában volna rajta kívül, amiről nem mondhatnánk, hogy „volt” vagy „lesz”; ami kezdet és vég nélkül lenne. (Esszék, 2. könyv 12. fejezet)